

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Bc. Simona Bierhausová

Rozvoj sociálních dovedností dětí jako prevence rizikového chování

Development of social skills of children as prevention of risk behaviors

Olomouc 2012

Vedoucí práce: Mgr. Lucia Pastieriková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 1.4.2012

.....

Simona Bierhausová

Poděkování:

Děkuji Mgr. Lucii Pastierikové, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce, za poskytování cenných rad, informací a vstřícný přístup.

Simona Bierhausová

Obsah

ÚVOD 9

	<i>TEORETICKÁ ČÁST</i>	11
1	OSOBNOST DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	11
1.1	Rysy osobnosti	12
1.2	Emoční inteligence	16
	<i>1.2.1 Sebeovládání</i>	17
	<i>1.2.2 Sebepojetí</i>	17
	<i>1.2.3 Empatie</i>	18
2	SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI.....	19
2.1	Chování	20
3	RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ.....	23
3.1	Poruchy chování u dětí	23
3.2	Prevence rizikového chování	27
	<i>3.2.1 Zdravý životní styl</i>	29
4	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ V OBLASTI RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DĚTÍ V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU PROSTŘEDNICTVÍM ROZVÍJENÍ SOCIÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ	32
4.1	Vymezení zkoumané problematiky	32

4.2	Stanovení cíle praktické části	32
4.3	Formulace hypotéz	33
4.4	Metody výzkumu	33
4.5	Charakteristika respondentů	33
4.6	Analýza a vyhodnocení výsledků	34
4.7	Shrnutí výsledků výzkumného šetření.....	65

Seznam tabulek a grafů

Dotazník pro zákonné zástupce/rodiče

Tabulky

Tab. 1 Věková skladba respondentů

Tab. 2 Počet dětí v rodině

Tab. 3 Výskyt pohlaví dětí v rodině

Tab. 4 Preference výchovného stylu v rodině

Tab. 5 Dovednosti skupiny SOCIÁLNÍ

Tab. 6 Pojem „Zdravý životní styl“

Tab. 7 Důležitost sociálních dovedností dětí

Tab. 8 Obsah zdravého způsobu života

Tab. 9 Výchova dětí v oblasti sociálních dovedností

Tab. 10 Znalost obsahu pojmu „Rizikové chování u dětí“

Tab. 11 Názor na poruchy chování u dětí

Tab. 12 Povědomí dětí o rizicích běžného života (riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky)

Tab. 13 Schopnost dětí objasnit pojmy: lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost

Tab. 14 Znalost publikací, které se zabývají prevencí rizikového chování

Tab. 15 Aktivita při rozvíjení sociálních dovedností dětí

Tab. 16 Názor na rozvíjení sociálních dovedností v dětství jako jisté formy prevence rizikového chování

Grafy

Graf 1 Věková skladba respondentů

Graf 2 Počet dětí v rodině

Graf 3 Výskyt pohlaví dětí v rodině

- Graf 4 Preference výchovného stylu v rodině
- Graf 5 Dovednosti skupiny SOCIÁLNÍ
- Graf 6 Pojem „ Zdravý životní styl“
- Graf 7 Důležitost sociálních dovedností dětí
- Graf 8 Obsah zdravého způsobu života
- Graf 9 Výchova dětí v oblasti sociálních dovedností
- Graf 10 Znalost obsahu pojmu „Rizikové chování u dětí “
- Graf 11 Názor na poruchy chování u dětí
- Graf 12 Povědomí dětí o rizicích běžného života(riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky)
- Graf 13 Schopnost dětí objasnit pojmy: lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost
- Graf 14 Znalost publikací, které se zabývají prevencí rizikového chování
- Graf 15. Aktivita při rozvíjení sociálních dovedností dětí
- Graf 16. Názor na rozvíjení sociálních dovedností v dětství jako jisté formy prevence rizikového chování

Dotazník pro učitelky MŠ

Tabulky

- Tab. 1) Skladba délky pedagogické praxe respondentů
- Tab. 2) Počet dětí ve třídách MŠ zapsaných k předškolnímu vzdělávání
- Tab. 3) Výskyt dětí s rizikovým chováním ve třídách MŠ
- Tab. 4) Preference dovedností patřících do skupiny SOCIÁLNÍ
- Tab. 5) Objasnění pojmu „ Zdravý životní styl“
- Tab. 6) Mínění o důležitosti sociálních dovedností pro život v dnešní společnosti
- Tab. 7) Názor dotázaných na dotaz „ Co je přátelství, pomoc druhému, vlastní sebekontrola, sebekázeň a schopnost řešit konflikty asertivně
- Tab. 8) Výchova dětí v oblasti sociálních dovedností
- Tab. 9) Znalost obsahu pojmu „Rizikové chování u dětí “
- Tab. 10) Názor na poruchy chování u dětí

Tab. 11) Povědomí dětí o rizicích běžného života (riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky)

Tab. 12) Schopnost dětí objasnit pojmy: lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost

Tab. 13) Rozvíjení sociálních dovedností dětí učitelkami MŠ

Tab. 14) Znalost publikací, které se zabývají prevencí rizikového chování

Tab. 15) Názor respondentů na rozvíjení sociálních dovedností v dětství jako na možnou prevenci rizikového chování

Grafy

Graf 1) Skladba délky pedagogické praxe respondentů

Graf 2) Počet dětí ve třídách MŠ zapsaných k předškolnímu vzdělávání

Graf 3) Výskyt dětí s rizikovým chováním ve třídách MŠ

Graf 4) Preference dovedností patřících do skupiny SOCIÁLNÍ

Graf 5) Objasnění pojmu „Zdravý životní styl“

Graf 6) Mínění o důležitosti sociálních dovedností pro život v dnešní společnosti

Graf 7) Názor dotázaných na dotaz „Co je přátelství, pomoc druhému, vlastní sebekontrola, sebekázeň a schopnost řešit konflikty asertivně“

Graf 8) Výchova dětí v oblasti sociálních dovedností

Graf 9) Znalost obsahu pojmu „Rizikové chování u dětí“

Graf 10) Názor na poruchy chování u dětí

Graf 11) Povědomí dětí o rizicích běžného života (riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky)

Graf 12) Schopnost dětí objasnit pojmy: lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost

Graf 13) Rozvíjení sociálních dovedností dětí učitelkami MŠ

Graf 14) Znalost publikací, které se zabývají prevencí rizikového chování

Graf 15) Názor respondentů na rozvíjení sociálních dovedností v dětství jako na možnou prevenci rizikového chování

ÚVOD

Z rozsáhlých společenských vztahů dnešní doby vyplývá nutnost výchovy dítěte v emoční jistotě, hodnotové pevnosti a také i pro porozumění druhým lidem, i když mají odlišné zájmy, jiné schopnosti, vědomosti, názor. Učit respektu k druhým a sounáležitosti s druhými. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Životní podmínky, které v současné době ovlivňují prožívání dětí, jejich vlastnosti, projevy jsou jiné, než byly v minulosti. Přinášejí klady, ale také nebezpečí. Současné dětství má své dominantní znaky. Je medializované počítači, tiskovinami, médií, virtuálními stimulacemi. Děti mají všeobecný přehled, ale jsou jim nabízeny také zábavy posilující nežádoucí způsoby chování a komunikace. Je konzumní spoustou nabídek trhu a reklam. Pokud dítě nebude vybaveno rozvinutějšími hodnotovými orientacemi, mohou se potřeby provokované reklamou stát určujícím diktátem jeho života. Je scholarizované. Pro velké množství rodičů se stává téma edukace ústředním bodem s následným drilem a přeceňováním sil svých dětí, ve snaze zajistit jim předpoklady pro úspěšný život, lukrativní práci, materiální zázemí a relativní štěstí. Především pro děti, které mají ve škole potíže, se stává, že neuspokojí nároky rodičů nebo vlastní a prožívají úzkost a stres, jehož příčinou může být zpochybňování sebevědomí. Je proplánované i zanedbané. Proplánované například na dobu po vybudování kariéry. S plánovací tendencí často souvisí snaha o urychlení vývoje dítěte. (Aby bylo co nejdříve samostatné.) Zanedbané dětství, kterému chybí ty nejzákladnější jistoty, životní rytmus a řád. (Rodiče nemají na děti čas, jsou pracovně vytíženi, mají své zájmy, žijí v pásmu chudoby, jsou psychicky či jinak indisponovaní, jsou narušenými osobnostmi..). Dětství emocionálně přetížené, kdy dítě je vystaveno takovým citovým zážitkům, které neumí ještě zpracovat. (Psychická traumata, stresy, strádání.) Dětství agresivní plynoucí z nudy a nezájmu dětí, neúspěchu a prázdnoty, které ve formě bezohlednosti přináší jednu z největších hrozeb současné civilizace. (Helus, 2009)

Nikdy v životě se toho nenaučíme více než v dětství. Dle výzkumů struktury a fungování mozku v posledních třiceti letech je dokázáno, že ve třech letech života je aktivita mozku několikanásobně vyšší, než u dospělého člověka. Proto také jakákoli stimulace v tomto

období má mimořádný význam na utváření nervových spojů. Dítě v předškolním věku se musí naučit dovednosti potřebné pro běžný život. Mezi základní patří komunikace s ostatními lidmi, spolupráce, vyjadřování kladných a záporných citů, empatie, přijímání vítězství i prohry, jasné sdělení svých přání a vyjádření představ. Na dítě, především v oblasti sociálních dovedností působí jak faktory biologické, tak také faktory prostředí. Vzhledem k tomu, že zatím běžně neumíme zasáhnout do vrozených skutečností, je vhodné obracet pozornost spíše k působení vlivu prostředí. (Mertin, 2011)

Tato práce obsahuje část teoretickou, která objasňuje některé odborné pojmy a roviny v oblasti osobnosti dítěte, sociálních dovedností a rizikového chování a část praktickou, jejímž cílem je zjistit postoj zákonných zástupců/rodičů a učitelek mateřské školy právě k rozvoji sociálních dovedností dětí jako určité formy prevence rizikového chování. Cílem práce je zjistit směr, kterým se ubírá postoj zákonných zástupců/rodičů a učitelek mateřských škol k sociálním dovednostem (sociálnímu citění, sociálním kontrolám, sociálnímu porozumění) a také, zda v této oblasti spatřují možnost prevence rizikového chování dětí.

Podle zveřejněných výzkumů přibývá mezi dětmi pocitů nejistoty, frustrací a citových problémů. Tato generace, vyrůstající v našich rodinách, trpí osamělostí a depresemi, je zlostnější, neposlušnější a agresivnější. Svět kolem dětí je uspěchaný, hledá rychlá a snadná řešení. Není zde prostor pro soucítění, bezpečí a přiměřenou porci lásky. Mnozí rodiče trpící pocity úzkosti z nedostatku času nahrazují toto kupováním věcí, kupováním zážitků, rozmazlující a velmi liberální výchovou, nebo naopak drilem a přeceňováním sil svých dětí, ve snaze zajistit jim předpoklady pro úspěšný život, lukrativní práci, materiální zázemí a relativní štěstí. Nezbyvá místo pro propojení charakteru, morálního instinktu a citu. Přesto nebo právě proto je u dětí, které se musí s touto psychickou zátěží vyrovnávat, nutné rozvíjet zdárně emoční a sociální inteligenci, jejíž nedostatek v raném dětství vystaví dítě mnoha problémům v dalším životě a zajistit tak do budoucna osobnosti samostatné, seberozvíjející se, vědomé si svých schopností a hodnot, schopné mít svůj vlastní názor a ten také prosadit či obhájit klidně, bez afektů a emocí. Vzhledem k tomu, že jsem nabyla dojmu, že ve vzdělávání dětí je nedostatek podnětů rozvíjejících sociálních dovedností a naopak přibývá dětí s rizikovým chováním, rozhodla jsem se ve své práci zaměřit právě na tuto podle mého názoru palčivou oblast.

TEORETICKÁ ČÁST

1 OSOBNOST DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Prenatální období je vymezeno počtem, pokračuje vývojem plodu a končí narozením. Již lidský plod dovede něco prožívat, je schopen vidět, slyšet, cítit. Z toho vyplývá, že to, co dítě cítí a vnímá, formuje jeho postoje a očekávání vůči sobě samému. Bude sebe sama vnímat jako šťastné nebo smutné a jednat jako člověk šťastný, smutný, agresivní nebo povolný, sebejistý nebo plný úzkosti. Toto zčásti závisí také na tom, co se o sobě dítě dozvědělo za pobytu v děloze. Hlavním zdrojem těchto poselství je matka. To ale neznamená, že každá povrchní úzkost má na dítě negativní vliv. V prvních měsících života po narození se dítě vyrovnává s nároky života mimo ochranné stěny matčina těla (Matějček, 1996)

Po narození nastává rozvoj dítěte jak po stránce senzomotorické, tak emociální. Dochází k formování prvních sociálních vztahů. Dochází k výraznému rozvoji dětské osobnosti. Rozvíjí se myšlení a řeč, ke kvalitativní změně dochází v oblasti sociálních citů. Děti v tomto věku jsou roztomilé, učenlivé, umí nás pobavit svou snahou se vyjadřovat, napodobovat, co vidí. Již v tomto věku se děti snaží ovlivnit nebo nepřijmout pravidla rodiny, později mateřské školy. Dítě používá řeč k regulaci svého chování, patrné jsou výraznější vrstevnické vztahy, rozvoj emocí, formuje se svědomí. Děti kolem pátého až šestého roku věku se již zdají být ve svém chování stabilní, adaptované, bývají zpravidla klidné a přátelské, rozvíjí své schopnosti, zdatnost, prahnou po poznání. Hledají, poznávají, napodobují. Pro toto poměrně vyrovnané vývojové období je příznačné, že obtíže, poruchy a nápadnosti v chování dětí se projevují zřídka. Předškolní období bývá považováno za období iniciativy, aktivity, sebeprosazování. Dítě se jeví jako objevitel. Zkouší, hledá, realizuje se. Snaží se porozumět druhým a hledá způsob, jak bude porozuměno jemu. (Pavlas, Vašutová, 1999)

V tomto období dítě chová velmi silné pouto k rodině, ale dokáže pociťovat přízeň k dalším lidem ve svém nejbližším okolí. Umí vyhodnocovat reakce druhých ve vztahu k jiným i k sobě. Vyhledává bližší kladné sociální kontakty, navazuje přátelství a dokáže je upevňovat. V tomto období má spoluhráč pro hru mnohem větší hodnotu než hračky. Dítě v tomto období je soutěživé a také žárlivé. Dokáže srovnávat, vyhodnocovat, zaujmout, chce být za každých okolností lepší. Většina dětí má již zvnitřněna pravidla a dané normy slušného chování. Vnímá odchylky od daných pravidel a dokáže regulovat své chování. Objevují se první náznaky hlubších zájmů. Dítě je vyvíjející a rozvíjející se bytost, která vnější působení vychovatelů promění v působení vnitřní, když vše přijme za své, ztotožní se s tím a vlastní aktivitou překonává, tak se tím sama rozvíjí. Pojetí dítěte je oproti představě o dítěti tedy obohaceno o pohled na jeho možnosti aktuálního i potencionálního seberozvíjení, hledání vlastní cesty realizace, schopnosti převzít zodpovědnost za výsledky svého chování a jednání. Kolem 5 až 6 roku je dítě sebejistá, zdatná, způsobilá individualita, připravena rozvíjet svou sebekontrolu. Otevřeným systémem, který se blíží rodinné výchově, s níž spolupracuje jako s rovnocenným partnerem, se stává mateřská škola. Předškolní vzdělávání je specifické, zahrnuje jak aspekty vzdělávací, tak výchovné a týká se rozvoje a kultivace dítěte v celé šíři jeho osobnosti. Dítě v rámci rozvoje svého typu zkouší různé způsoby chování a bere v potaz zpětnou vazbu, kterou mu dává okolí. Rozdíly mezi dětmi a jejich způsoby chování a individuální odlišnosti mohou mít pozitivní, ale také negativní dopady na dítě samotné. Odlišnosti mezi dětmi dané jejich vyvíjející se osobností mohou způsobit mylný pohled a názor na dítě – škatulku. (Pavlas, Vašutová, 1999)

1.1 Rysy osobnosti

Jsou stránkou lidské osobnosti, kterou člověku přisuzujeme na základě jeho specifického, poměrně stálého chování, jednání a prožívání. Představuje určitou charakteristiku osobnosti, které přiřazujeme určité vlastnosti **vztahově / postojové** - charakter, **seberegulační**-volní vlastnosti, sebeuvědomění, sebedůvěra, sebeúcta, **dynamické** - temperament (Helus,2009)

Každé dítě je osobnost jedinečná, výjimečná a neopakovatelná. Uvědomění si svého já je závislé na poznání svých schopností, dobrých i špatných vlastností, svých hodnot a odlišností od jiných. Schopnosti rozpoznat nevhodné chování vůči sobě i jiným, odhadnout nebezpečné situace a orientovat se v nich, respektovat individuální odlišnosti ostatních, mít své názory, obhajovat je, rozeznávat sobě nepřijatelné názory a postoje jako je bezohlednost, agresivita a jakékoli předsudky. Termínem **charakter** označujeme vlastnosti, které souvisí s morálkou jedince, které přijal za své a se kterými se ztotožnil. Slovy charakterová stálost označujeme jedince, který je ve svých názorech stálý, neochvějný, od svých zásad neustoupí. Naopak charakterová slabost je znakem toho, že jedinec pokušení podléhá. (Helus, 2009)

Vůle je nejvyšší formou cílevědomé činnosti člověka. Volní procesy se vyskytují ve všech fázích lidské činnosti. Termín vůle lze chápat tak, že souhrnně označuje psychické procesy a vlastnosti, které zajišťují řízení činnosti a dosahování cílů, zvláště v situacích, kdy je zapotřebí rozhodovat se mezi několika možnostmi a překonávat překážky. Základem vůle je síla motivů, míra energie a iniciativy, podnikavosti a činorodosti, která vede k jednání. Volní vlastnosti jsou podmíněny vůlí člověka. Projevují se zejména v seberegulaci chování a jednání. (Pavlas, Vašutová, 1999)

Rozvoj schopnosti soustředit se na okamžitou situaci, všimnout si vlastních pocitů v danou chvíli a uvědomit si, že emocionální, fyzické a mentální změny jsou přirozenou součástí života, označujeme jako **sebeuvědomování**. Schopnost objektivního a kritického zhodnocení sebe sama. Svých schopností, vědomostí, dovedností, svých dobrých, ale také špatných stránek. Vědomí svého práva na respekt a slušné jednání a také své povinnosti respektovat druhé. Vědomí možnosti mít svůj názor, stát si za svou pravdou a také svůj názor v případě potřeby změnit. Vnímání pocitů a ty také vyjadřovat. Sebeuvědomování dětí se zvyšuje akceptovanou a uznávanou dovedností vhodně prezentovanou na veřejnosti. Součástí sebevědomí je **sebeupřijetí** – přijetí také svých slabých oblastí, na kterých je třeba pracovat a uvědomění si toho, že chybovat je lidské. **Sebevyjádření** – uvědomění si, že s druhými komunikujeme nejen slovy, ale také gesty, intonací hlasu, výrazem obličeje. **Sebedůvěra** je schopnost vidět sebe sama jako schopného a způsobilého člověka, který dokáže přijímat i dávat. Přináší energii a schopnost dítěte vypořádat se s různými problémy, těžkostmi a úkoly, se kterými se v průběhu svého vývoje setká. Děti potřebují sebedůvěru, aby mohly rozvíjet pět hlavních oblastí života - tělesnou, rozumovou, citovou, duševní a oblast mezilidských

vztahů. Sebedůvěra přináší energii a pomáhá dítěti překonat obavy, nezdary a další překážky, se kterými se na cestě k dospělosti setká. Přiměřené vědomí vlastní důvěry v sebe je silným ochranným mechanismem. Součástí zdravého životního stylu je i zdravé sebevědomí a sebehodnocení. Děti jako rovnocenní partneři mají v mnoha situacích právo říci ne, když něco nechťejí. Umění říci ne je z hlediska ochrany zdraví velmi pozitivní postoj. Děti nebudou umět říci ne pokusům o nejrůznější manipulace nebo drogovému pokušení, pokud v rodině, mateřské škole či okolí není příležitost k vyjádření nesouhlasu. Nesouhlas nebo volba jiné alternativy by neměla být již předem považována za neposlušnost a vzdor. (Fischer, 2011)

Vyhodnocování sebe závisí na srovnání vnímaného a ideálního, okolím očekávaného „JÁ“. Děti vyrůstající v atmosféře ustavičného nesouhlasu a kritizování, reagují na negativní hodnocení své osoby často komplexem méněcennosti. Chybí jim kladný vztah k sobě samému a pocit emoční jistoty. Snížené sebehodnocení je předchůdce rizikového chování. Zdravé sebehodnocení rozvíjí, pro život tolik potřebnou sebeúctu dítěte. (Biddpulh, 1999)

Sebeúcta - kladný a pozitivní pohled na sebe sama, uvědomění si svých hodnot. To, jaká bude sebeúcta dítěte, je závislé na tom, jakým způsobem a jaké informace o sobě v nejranějším věku získá z okolí. Pokud jsou tyto informace již od počátku pozitivní, dítě je přijme za své. Pocit vlastní hodnoty se zvnitřní a dítě nebude v budoucnu potřebovat stále potvrzování druhých o svých kvalitách. Bude odolnější vůči životním těžkostem, nástrahám a rizikům. (Plummer, 2005)

Již v raném věku jsou mezi dětmi zřejmé rozdíly v chování, uvědomování si svého Já a projevu. Tyto rozdíly v chování můžeme chápat jako **temperament**. Mnozí sourozenci, přesto, že jim byla a je věnována stejná péče a láska, vykazují již od útlého věku velké rozdíly v chování. Jedno z dětí může být veselé, spokojené, klidné, druhé, ač je mu věnována péče a láska stejnou měrou je podrážděné, náročné a výchovně obtížné. Třetí se pak jeví aktivní, zvědavé, se zájmem o dění kolem sebe. To znamená, že individuální rozdíly v temperamentu mohou dítě predisponovat k určitému sebeprojevu, či k pozitivním nebo negativním interakcím s prostředím. Prudké a impulzivní dítě svůj nesouhlas vyjádří, plaché a stydlivé se stáhne. Temperament ovlivňuje povahu a tím také vztahy. Extrémní temperament obtížně zvladatelný nebo naopak extrémní stydlivost, zjevná již v raném věku může být prvotní indikací poruchy chování, která se projeví ve věku pozdějším (Keogh, 2007)

Základy dělení temperamentu v závislosti na přístupu k okolnímu světu položil C. G. Jung.

Introvertní děti fungují spíše odtahitě a ve svém vnitřním světě. V cizím prostředí působí nejistě, jsou uvážlivější ve výběru činností a partnera pro činnost. Pokud průběh činnosti komentují, pak tiše a skrytě. Mají-li hovořit na veřejnosti, trpí obavami. Jejich energie se odčerpává ve společnosti lidí, po delším kontaktu s nimi mohou reagovat agresivitou, pláčem, záchvaty vzteku. Podobně je může vyčerpávat také fyzická blízkost lidí – potřebují ke svému životu svůj prostor. Introvert je introvertní, ne bázlivý nebo ostýchavý. Introvertní dítě se může projevovat tak, že:

- zpracovává impulzy a zážitky o samotě,
- nerado mluví o soukromých věcech,
- středem pozornosti se cítí nepříjemně – hlavně v neznámém prostředí.
- preferuje činnosti o samotě,
- potřebuje čas na zpracování otázky a promyšlení odpovědi. (Míková, Stang, 2010)

Extrovertní děti se rády smějí, navazují kontakty s druhými, v novém prostředí se velmi rychle adaptují, někdy si až vynucují naši pozornost. Působí jako aktivnější a bystřejší, protože odpovídají překotně, vykřikují, stále hledají nové podněty. Často se do činností vrhají bez hlubší úvahy o jejich smyslu. Hra o samotě je pro ně utrpením, potřebují kamarády, ujímají se iniciativy a vedoucích rolí ve skupině. Potřebují být v kontaktu s lidmi, měnit místa činnosti. Proto mohou vypadat, zejména v sociální oblasti, vyspělejší, zralejší. Mohou být však některými naopak hodnoceni jako impulzivní, nestálí a překotní. Extrovertní dítě se může projevovat tak, že:

- zpracovává zážitky tím, že o nich mluví,
- říká si o odezvu na to, co říká,
- v průběhu hovoru si třídí myšlenky, skáče do řeči,
- působí impulzivně, je iniciativní,
- sděluje své soukromé věci i nepříliš známým lidem,
- rychle navazuje kontakty, spolupracuje, navazuje přátelství,

- je aktivní i při odpočinku. (Míková, Stang, 2010)

1.2 *Emoční inteligence*

Emoční inteligence, dále jen EQ, je schopnost usměrňování vlastních pocitů a vnímání pocitů druhých. Dr. Elke Siepelová, badatelka z institutu psychologie na univerzitě v Kasselu popisuje emočně inteligentní osoby jako schopnost sladit pocity a myšlení. To znamená, že v rozdílných situacích vnímají a vyjadřují vlastní pocity různě a tomuto vnímání pak přizpůsobují své myšlení a rozhodování. (Kanitz, 2008)

Každý jedinec má tendence reagovat emocionálně určitým způsobem, který je dán typem temperamentu a získanými zkušenostmi. Odlišnost emočního prožívání se obvykle projevuje v chování. Záporné emoce vyjadřují negativní hodnocení, nespokojenost, mohou aktivizovat nebo utlumit. Nezralost emotivních reakcí dětí předškolního věku se může projevit tendencí reagovat na stresové situace zlostně. Mohou se objevit záchvaty zlosti, kdy se dítě válí po zemi, kope nohama, zmítá sebou, křičí. Tyto návaly zlosti jsou považovány za výraz bezmoci a neschopnosti zvládnout situaci. (Vágnerová, 2000)

EQ zasahuje do všech oblastí osobnosti a patří k ní např. sebecit, sebejistota, sebedůvěra, sebekázeň, regulace impulsů, odpovědnost za vlastní chování a pracovní výkonnost, iniciativa, vytrvalost, schopnost poučit se z vlastních chyb i úspěchů, chápání citů a pocitů ostatních a orientace v nich, schopnost naslouchat a komunikovat, schopnost vyjadřovat pocity, schopnost řešit konflikty, nalézat kompromisy, atd. EQ tvoří:

- **Sebeovládání a sebepojetí**- zvládání a kontrola citů, znalost sebe, svých emocí a regulace svého chování
- **Empatie** - vnímání emocí druhých a následná regulace chování k nim.
- **Sociální dovednosti** - navazování a udržování společenských vztahů, přátelská komunikace, akceptace a sebekázeň (Vágnerová, 2000)

1.2.1 Sebeovládání

Schopnost zvládat a kontrolovat své emoce, schopnost pracovat se svými pocity a nepoddávat se jim, zvládání svých pocitů tak, abychom se chovali přiměřeně okolnostem. Není cílem emoce potlačovat, to může mít dlouhodobě za následek různé psychologické nebo psychosomatické problémy. Důležité je umět "společensky přijatelným" způsobem své emoce vyjadřovat. (Bohoňková 2010)

Každé dítě je osobnost jedinečná, výjimečná a neopakovatelná. Uvědomění si svého já je závislé na poznání svých schopností, dobrých i špatných vlastností, svých hodnot a odlišností od jiných. Na sebeovládání a uvědomění si aktuálního stavu svých možností. Schopnosti rozpoznat nevhodné chování vůči sobě i jiným, odhadnout nebezpečné situace a orientovat se v nich, respektovat individuální odlišnosti ostatních, mít své názory a obhajovat je, rozeznávat sobě nepřijatelné názory a postoje jako je bezohlednost, agresivita a jakékoli předsudky. (Plummer, 2005)

1.2.2 Sebepojetí

Utváří se uvědomováním si rozdílů sebe a okolí a vědomím své identity v průběhu vývoje. V prvních měsících života po narození se dítě vyrovnává s nároky života mimo ochranné stěny matčina těla. V období od jednoho do tří let čekají na dítě nebyvalé nároky týkající se společenských a hygienických návyků. Dochází k výraznému rozvoji dětské osobnosti. Charakteristickým rysem je osamostatňování. Dítě v tomto věku je velmi sebestředné, egocentrické, ale postupně si začíná uvědomovat, že i druzí o sobě mluví v první osobě a existuje prostor pro každé lidské já. Zdrojem rozvoje osobnosti dítěte a vlastního „Já“ jsou

sociální zkušenosti. Jde tedy o proces utváření sociálních kontaktů a dovedností, o rozvoj vztahů mezi jedinci, vztahů jedince k určitému společenství a naopak. (Matějček, 1996)

Helus (2009) se zmiňuje o bohatství potencialit dítěte, což jsou kvality dětské osobnosti, jako je: být šťasten, vnímat lásku a sympatie druhých a odpovídat jim vlastními projevy sympatie, přijmout výzvy otevřené budoucnosti, brát na sebe zodpovědnost a dostát ji v konfrontaci s obtížemi.

1.2.3 Empatie

Vcítění se a porozumění emocím a motivům druhého člověka. Pro schopnost empatie je důležité nevnímat v daném okamžiku své vlastní názory, hodnoty a předsudky, ale být schopen pochopit jednání a pocity druhého názor, nebo chování navenek. Malé děti jsou od počátku velmi pozorné k pocitům druhých. Již kolem jednoho roku řídí své chování podle výrazu emocí druhých. Mezi druhým a třetím rokem děti poznávají a dovedou slovy vyjádřit výraz emocí druhého – je smutný. A také na tento výraz reagovat prosociálním chováním – utěšit, pohladit. Kolem čtyř let dokáže dítě předpovídat pravděpodobnou emoční reakci druhých na určitou situaci. Předškolní dítě tedy rozlišuje mezi chováním a vnitřními stavy, které chování řídí, jen se domnívá, že pocity se přímo projevují v chování (když se někdo usmívá, musí být šťastný). (Langmeier, Krejčířová, 1998)

2 SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI

Sociální dovednosti vyjadřují část schopností a dovedností jedince pro psychologicky přiměřené poznávání a ovládání sebe a jednání s ostatními lidmi, schopnosti správně chápat sociální situace a adekvátně na ně reagovat. Děti přejímají sociální dovednosti od dospělých, ale učí se jim i od svých vrstevníků. Primární socializace zahrnuje tři vývojové aspekty:

1. Vztah k lidem v blízkém i vzdálenějším okolí
2. Uvědomění si hodnotové orientace a společenských norem, schopnost seberegulace a sebekázně. Dítě je zprvu regulováno pokyny a očekáváním druhých nebo regulováno možnými důsledky. Vyvíjí se sociální kontrola – svědomí.
3. Chování adekvátní věku a vývojovým schopnostem dítěte, přijetí specifické role v daném prostředí a společnosti (role dítěte ve skupině vrstevníků x role téhož dítěte v rodině x role dítěte ve společnosti cizích lidí (Langmeier, Krejčířová, 1998))

K sociálním dovednostem řadíme také sociální chování. Označujeme jím již navázané sociální kontakty procházející rozvojem. Dále se rozvíjejí a upevňují nebo rozměňují a ukončují. Definujeme dva druhy těchto vztahů-řízené vlivem výchovy, což je stále ovlivňování rodinou, které má určující význam pro navazování sociálních vztahů v pozdějším období (v rodině dítě pozná způsoby navazování komunikace, možnosti seberealizace) a nahodilé, neřízené, které zpravidla unikají naší pozornosti, nezasahujeme do nich, výchovně nepůsobíme, ale výsledkem může být konflikt. Sociální chování dělíme na kladné - vzájemná spolupráce, pomoc, ochota, přátelství, ohleduplnost, záporné – nevraživost, neústupnost, žalování, nadávky, agresivita, přezdívký, vyústit do konfliktu, prosociální chování – pomoc druhým, spolupráce bez nároku na profit, chování, vedoucí k pozitivním vztahům. Je zaměřeno na spolupráci, schopnost dialogu, poskytnutí pomoci jiným osobám a skupinám. V předškolním věku se dítě učí žádoucím vzorům chování, které mají obecný charakter. Jedná se především právě o prosociální chování. Jedním z předpokladů pro rozvoj prosociálního chování je uspokojení dětské potřeby jistoty a bezpečí. Děti, které se cítí nejisté a ohrožené,

jednají snadněji asociálně. Prosociální chování je spojeno s kontrolou a ovládním agresivních tendencí. (Vágnerová, 2000)

Předškolní období může být v této oblasti chápáno jako kritické a to především v oblasti sociálních kontrol a sociálních rolí Vývoj sociálních dovedností zahrnuje tři aspekty:

Vývoj sociální reaktivity – vývoj emočních vztahů k lidem v bližším i vzdálenějším společenském okolí (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Vývoj sociálních kontrol – vývoj norem, které si jedinec postupně vytváří. Rozvoj sociálních kontrol a schopnosti seberegulace rychle narůstá právě v předškolním období. Podle Vygotského (1978) jde o první počátky vývoje myšlení dítěte. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Osvojení sociálních rolí – vzorců chování a postojů, které jsou od dítěte vzhledem k věku očekávány. Navozují modelové situace. Nabízejí bezděčné učení s možností zařadit se mezi své vrstevníky v dětské skupině a budovat mezi nimi své postavení. Učí ohleduplnosti, společensky přijatelnému způsobu řešit konflikty a spory, spoluvytvářet prostředí pohody ve třídě a dětské skupině. V dítěti se vytváří pocit základní jistoty, že takovýto svět je správné místo pro život a dítě je v pohodě. Výsledkem je nastavení dětské psychiky. V dospělosti se tomu pak říká zdravé sebevědomí, optimismus, pozitivní myšlení. Osvojování sociálních rolí je patrné zejména v předškolním věku, kdy některé děti získávají zvláštní oblibu, jiné mají tendence určovat vedení a další se podřizují. Nejvýznamnější pokrok v osvojování rolí je diferenciací role mužské a ženské. Teprve v předškolním věku i dítě samotné významně přejímá ve svých zájmech a postojích převládající mužské a ženské chování. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

2.1 Chování

Chování jsou okem pozorovatelné projevy prožívání. Můžeme je rozdělit na instinktivní, tj. stereotypní, nutkavé a přitom účelné, které nejsou výsledkem učení ani zkušenosti, návykové tj. ty, které svým způsobem zpříjemní a usnadní život, a rozumové, tj. cílevědomé

a záměrné. V průběhu vývoje se dítě učí diferencovat žádoucí a nežádoucí chování i jeho vhodnost ve vztahu k určité situaci. Předškolní dítě akceptuje taková pravidla chování, která mu prezentují osobně významné autority. Dítě se s takovým člověkem identifikuje a přejímá jeho názory a normy. Způsob osvojování norem, interpretace jejich významu i jejich vliv na dětské chování závisí na úrovni poznávacích procesů. (Vágnerová, 2000)

Za strategii, která klade důraz na sebedůvěru, úctu k sobě i jiným, schopnost otevřeného vyjadřování vlastních stanovisek a obhajování svých práv pokládáme **asertivitu**. Při asertivním projevu člověk projevuje přímé a přátelské chování, problémy řeší klidně a uvážlivě, řešení neodkládá, postupuje realisticky a komunikativně, se vzájemným respektem, zvládá své emoce. Z hlediska sociálního učení lze **asertivitu** vymezit jako komunikační taktiku k prosazení vlastních práv bez porušování práv ostatních. Asertivita se zpravidla definuje jako jednání, které není ani pasivní, ani agresivní (Medzihorský, 1991)

Sklon k útočnému jednání, které se transformuje do různých podob a nerespektuje osobnost ani práva druhých je chování **agresivní**. Také agrese však má v životě své opodstatnění a není ji možné označit pouze jako něco záporného. Agresivní pocity nám dodávají kuráž, odvahu a sílu k překonání překážek. Děti do tří let mají omezenou schopnost komunikace a neumí kontrolovat své pocity a impulzy. Budují si představu o svém Já, jsou zaměřené na sebe. Proto mají blízko k fyzickému vyjádření agrese. S rozvojem řečových schopností fyzická agrese u dětí většinou ustupuje. Rozšiřují se jejich možnosti a zlepšuje se sebeovládání. Děti experimentují se sociální mocí. Učí se prosadit mezi vrstevníky, snaží se přijít na to, jak si mezi ostatními vydobýt postavení. Ve třech letech jsou si děti zcela vědomé své příslušnosti k pohlaví, a tak se způsob jejich zacházení s agresí začíná lišit. Roli zde hrají jak vrozené odlišnosti chlapců a dívek, tak identifikace s dospělými stejného pohlaví. Chlapci se poměřují především fyzicky a častěji mezi nimi dojde ke rvačce. Vůdcem skupiny bývá ten nejrychlejší, nejsilnější, nejobratnější. Děvčata v předškolním věku dávají průchod své agresi spíše slovně a lépe ji skrývají. O své postavení ve skupině bojují manipulacemi typu „s tebou my nekamarádíme“. V předškolním věku se dítě učí vzorcům chování, které mají obecný charakter. Toto chování je spojeno s kontrolou ovládnutí agresivních tendencí. Zvýšený sklon některých předškolních dětí k sebeprosazování a agresivnímu jednání může být způsoben geneticky podmíněnou dispozicí k takovému jednání nebo důsledkem nevhodné zkušenosti z rodiny. (Vágnerová, 2000)

Chování, které je výrazem podřízenosti je **submisivita**. U člověka souvisí jak s vrozenými dispozicemi, tak s výchovou; může souviset i s nedostatečným sebevědomím a také s aktuální životní situací jedince. (Ptáček, 2006)

3 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

Rizikovým chováním označujeme chování, v jehož důsledku dochází k nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Do skupiny rizikové chování řadíme: šikanu a násilí ve školách, vč. dalších forem agresivního jednání, dále záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti (gambling, problémy spojené s nezvládnutým využíváním PC atd.), užívání anabolik a steroidů, obecně kriminální jednání, sexuálně-rizikové chování, vandalismus, xenofobii, rasismus, intoleranci a antisemitismus, komerční zneužívání dětí, týraní a zneužívání dětí atd. U různých podob rizikového chování můžeme vysledovat následující znaky:

- Chování směřuje proti sobě samému nebo proti skupině.
- Míra rizika je v přímém vztahu k věku, k sociální a profesní příslušnosti a k přechodnosti nebo stálosti chování jednotlivce.
- Rizikové chování zahrnuje zejména narušení vztahů k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny, společnosti. (Miovský, Zapletalová, 2006)

3.1 *Poruchy chování u dětí*

Poruchy chování jsou charakterizovány opakovaným a přetrvávajícím agresivním, asociálním nebo vzdorovitým chováním. Takové chování by mělo výrazně překročit sociální chování odpovídající danému věku, mělo by být proto mnohem závažnější než běžné dětské zlobení a mělo by mít trvalejší ráz (šest měsíců nebo déle). Tento druh poruch chování však může být projevem i jiné psychiatrické poruchy a v takovém případě má být preferována příslušná diagnóza. Chováním, na němž je diagnóza založena, je na příklad nadměrné praní se nebo týraní, krutost k lidem nebo ke zvířatům, závažné destrukce majetku, zakládání požárů, krádeže, opakované lži, záškoláctví a útěky z domova, neobvykle časté a silné výbuchy vzteku a nekázeň. Pro diagnózu postačuje jedno z těchto typů chování, pokud je výrazné,

nestačí však ojedinělý disociální čin. (Dostupné z <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F90-F98.html>.)

Poruchy chování mají tzv. multifaktorovou etiologii, což znamená, že příčiny mohou spočívat v biologických, psychosociálních, ale i rodinných faktorech. Poruchy chování jsou často mylně zaměňovány za celou řadu jiných poruch nebo situačních reakcí dítěte. Jedná se o poruchy pozornosti a hyperaktivity (ADHD), afektivní poruchy (deprese apod.) a další. Uvedené projevy mohou být u dítěte často pouze reakcí na stresovou nebo náročnou situaci, ve které se špatně orientuje nebo se nedokáže adaptovat. Nežádoucí chování je v takovýchto situacích pouze jakýmsi „voláním“ o pomoc. Situací, ve kterých dítě může vykazovat některé z projevů poruch chování, je celá řada (např. rozvod rodičů, šikanování ve škole apod). Děti týrané, zneužívané nebo zanedbávané v mnoha případech vykazují nežádoucí vzorce chování také. Je ovšem třeba opět zdůraznit, že se zde nejedná o poruchu, ale pouze o jakési znamení, které nás může dovést k velmi závažným situacím a jevům, se kterými se dítě potýká. Mezi závažnější poruchy chování ve výše uvedeném výčtu patří především: Desinhibovaná přichylnost v dětství, Nesocializovaná porucha chování a Porucha opozičního vzdoru. (Ptáček, 2006)

Desinhibovaná přichylnost v dětství vzniká během prvním pěti let života. Včasná diagnostika této poruchy je velice obtížná, protože z největší části vychází pouze ze sdělení rodičů případně vychovatelů. U významné většiny dětí s touto poruchou, které v pozdějším věku vykazují delikventní chování, nacházíme známky dysfunkční rodiny (neúplná rodina, špatná komunikace), nepříznivé sociální a ekonomické poměry. V mnoha případech se jedná o děti nechtěné, neplánované. Typickou charakteristikou těchto dětí je vztahová nestálost, chudá sociální interakce, neschopnost důvěrného a osobního vztahu k rodičům, vychovatelům i vrstevníkům. (Ptáček 2006)

Nesocializovaná porucha chování je charakteristická především samotářským a agresivním chováním. Častou charakteristikou jsou narušené vztahy k vrstevníkům, izolace, neoblíbenost. Dítě se zdá, jakoby nemělo vztah k lidem ani ničemu živému. Tato porucha v dospělosti obvykle přechází do závažných poruch osobnosti. (Ptáček, 2006)

Porucha opozičního vzdoru se užívá u dětí přibližně do deseti let. Je charakteristická trvalým porušováním sociálního chování, které by mělo odpovídat věku dítěte. Dítě je

vzdorovité, neposlušné, jen velmi špatně zvladatelné. Projevuje odpor k autoritám, je často podrážděné a zlé. Odmítá dělat jakékoliv úkoly nebo nařízení dospělých. Tato porucha je často spojena s hyperaktivitou a poruchami pozornosti a je častější u chlapců (Ptáček, 2006)

Další poruchou chování je **dětský vzdor, neposlušnost a výbuchy zlosti**. Dítě není schopno respektovat pravidla nastavená dospělými, nedokáže se přizpůsobovat a mívá záchvaty zlosti. V případě, že se setkáme s úmyslným a záměrným ubližováním, jedná se o agresivitu, která může mít podobu fyzickou nebo slovní. Poruchou chování je i **úmyslné lhání**, které může vycházet z psychopatologie jedince či ze špatného výchovného vlivu. Mezi poruchy chování řadíme také výraznou uzavřenost dítěte. Příčinou nadměrné stydlivosti dítěte může být osobnostní nastavení dítěte, ale také nesprávný výchovný vliv a nedostatek kontaktů s vrstevníky. Můžeme se setkat i s úzkostností a strachem. Dítě se může bát konkrétních věcí, nebo se u něj úzkost projevuje „jen tak“, bez příčiny. S problémovým chováním se můžeme setkat i u dětí, jež jsou dlouhodobě nemocné nebo se z dlouhé nemoci zotavují; projevuje se u nich únava z dlouhodobé zátěže, oslabení, zvýšená dráždivost a někdy i pocity méněcennosti, náladovost či plačtivost. (Ptáček, 2006)

Dále hovoříme o sociálně podmíněných poruchách chování, které mohou dospět až k agresivitě či šikaně a lze je ve většině případů odvodit z problémů v procesu komunikace. Jsou častým jevem udržování určitého modelu rodiny, kdy jednotliví členové mají určitou neměnnou roli. Matka zařídí vše potřebné, otec přijde z práce a odpočívá u televize a děti toto respektují. Tato síť rolí je neměnná, i když tento systém fungování nemá do budoucna smysl a vytváří prostor pro rizikové chování. (Sagi,1995)

Šikana je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat jiného člověka, případně skupinu osob. Je to cílené a nevyprovokované užití síly jedincem nebo skupinou, obvykle opakovaně. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, poškozování věcí druhého, tak také slovní útoky, nadávky, pomluvy, vyhrožování či ponižování. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako přehlížení druhé osoby. Výzkumy zjišťující přítomnost šikany v prostředí mateřské školy neexistují, nicméně empirické výzkumy dokazují její přítomnost i v tomto prostředí. V mateřské škole se vyskytují tzv. prvky šikanování. Tímto pojmem je označováno chování, které je jeho předstupněm. V tomto typu chování se obvykle vyskytuje záměr ublížit, mnohdy můžeme vyzorovat i radost

agresora z převahy. U prvků šikany však chybí dlouhodobost a systematickost. V těchto případech hrozí, že dosažení hračky nebo výhody násilím /instrumentální agrese/ nastartuje agresi emoční, pro niž je příznačné prožívání radosti z trápení druhého. Jakmile se dítě naučí prožívat utrpení druhých libě, už to nikdy nezapomene. Již v mateřské škole se tedy rodí šikana, která má sice dětský obraz, ale podstata ubližování je stejná. (Ptáček, 2006)

Lhaní je záměrný podvod, který má oklamat jinou osobu s cílem dosáhnout vlastního prospěchu. Abychom mohli pochopit příčinu dětských lží, je důležité si uvědomit skutečnost, že se jedná o složitý jev, jehož povaha nemusí být vždy psychologická. Jestliže nám dítě lže, měli bychom hledat skrytou existenci dalších obtíží a poruch. Lhaní, které je opakované, většinou negativně ovlivňuje vztahy dítěte a jeho vrstevníků. Dítě předškolního věku uvažuje prelogicky a egocentricky. Pokud něčemu nerozumí, vysvětlí to tak, jak se mu to hodí. Výsledkem je dosažení určité zdánlivé jistoty. Vážnější formou je svádění vlastní lži na někoho jiného. Obranný mechanismus je stejný, ale na úkor jiného. (Vágnerová, 2000)

Existuje několik druhů lží:

Instrumentální lež, jejíž podstatou je zabránit prozrazení vlastní viny a získat odměnu nebo prospěch

Neinstrumentální lež, kterou můžeme dále dělit na nutkavé lhaní a na zbožná přání dětí. Zbožná přání jsou typická spíše pro malé děti a bývají vyvolávána dětskou touhou po tom, aby různé věci byly lepší, než ve skutečnosti jsou. U nutkavého lhaní dítě ví, že neříká pravdu, ale ani ono vlastně neví, proč to dělá. Lže neustále při různých příležitostech, aniž by z toho mělo jakýkoli okamžitý nebo dlouhodobý prospěch. Tuto skutečnost lze srovnat s impulzivními krádežemi. O důvodech takového počínání toho víme málo a také bohužel neexistuje žádná účinná metoda, která by takové nežádoucí chování dokázala odstranit. Jedná se však o poruchu, která je poměrně vzácná.

Prosociální - záměrná lež, kdy v pozadí bývají skryty pozitivní motivy, kde je zřejmá snaha např. nedotknout se citů někoho jiného.

Nezáměrná lež - rozeznáváme její tři druhy:

- **Bájnou lhavost** - dítě obvykle nedokáže odlišit fantazii od skutečnosti. U malých dětí tento stav pokládáme za normální jev, pokud přetrvává ještě ve čtvrté třídě základní školy, jedná se již o poruchu.
- **Nevědomou obranu** - dítě není schopno se samo sobě přiznat, že se dopustilo něčeho špatného a podvědomě tento stav tají.
- **Nezáměrnou lež** - na základě chybné informace pronese dítě nepravdivý výrok, přičemž je přesvědčeno, že říká pravdu.

Pomocí lží komunikují hlavně děti, které nemají dostatek sociálních dovedností, jsou v obtížné situaci a neumí reagovat jiným způsobem, než právě lhaním. (Dostupné z: <http://socialni-prace.webnode.cz/detske-lzi/>)

3.2 Prevence rizikového chování

Dle programu Zdraví pro všechny v Evropském regionu Světové zdravotnické organizace „Zdraví 21“ jsou mateřské školy a obdobná zařízení pro děti vynikajícím prostředím k předávání základních zdravotních hodnot a k rozvíjení sociálních dovedností. Děti se zde setkávají s pojmem spravedlnost, přátelství a pomoc, mohou si ověřit jejich význam v praxi. Jsou motivovány ke společné přípravě zdravých jídel, učí se „dovednosti potřebné pro život“ v návaznosti na charakteristiky společnosti, rozvíjí zdravé hygienické návyky. Předškolní zařízení a nejnižší třídy základní školy mohou zdraví posilovat tím, že naučí děti zdravým etickým zásadám a postojům. Mohou v dětech pěstovat zdravé stravovací návyky, osobní hygienu, základní životní dovednosti a společenskou odpovědnost. Tématem mohou být také problémy spojené s konzumací alkoholu, drog a tabákových výrobků. (Dostupné z: <http://www.who.cz/PDF/Zdravi21.pdf>)

Cílem působení v oblasti prevence rizikových projevů chování je dítě odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřené jeho věku:

- s posílenou duševní odolností vůči stresu, negativním zážitkům a vlivům,

- schopné dělat samostatná (a pokud možno správná) rozhodnutí při vědomí všech alternativ,
- s přiměřenými sociálními dovednostmi,
- schopné řešit, případně schopné nalézt pomoc pro řešení problémů,
- s vyhraněným negativním vztahem k návykovým látkám,
- podílející se na tvorbě prostředí a životních podmínek,
- otevřené a pozitivně nastavené k sociálním vztahům,
- aktivně přijímající zdravý životní styl. (Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/>)

Prevence rizikového chování v mateřské škole

Důležitým prvkem ochrany před sociálně patologickými jevy je edukační působení na děti již předškolního věku zaměřené na zdravý způsob života. V rámci předškolního vzdělávacího programu jsou proto děti nenásilnou formou a přiměřeně jejich věku a schopnostem pochopit a porozumět dané problematice seznamování s nebezpečím drogové závislosti, alkoholismu, kouření, virtuální závislosti (počítače, televize, video) patologického hráčství (gemblérství), vandalismu, kriminality a jiných forem násilného chování a jsou jim vysvětlována pozitiva zdravého životního stylu. Důležitým prvkem prevence v této oblasti je vytvoření příznivého sociálního klimatu v prostředí mateřské školy a využívání dostupných materiálů pro činnosti a hry. (Učební pomůcky, publikace např. Bierhausová 2011 – publikace v přílohách práce)

System organizace a řízení prevence rizikového chování dětí v mateřské škole

Do školního vzdělávacího programu je začleněna problematika tak, aby se stala přirozenou součástí výchovy a vzdělání v mateřské škole. Učitelka motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy (otevřená bezpečná atmosféra a pozitivní sociální klima ve třídě), podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi dětmi třídy, získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštích dětí třídy a o jejich rodinném zázemí, pokud je zřejmé a rozvíjí dovednosti vedoucí ke zdravému životnímu stylu. (Dostupné z: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP>)

3.2.1 Zdravý životní styl

Za determinanty zdraví považujeme vnitřní vlivy - neovlivnitelné (genetický základ, vrozené dispozice, věk, pohlaví) a vnější vlivy - ovlivnitelné (životní styl, životní prostředí, lékařská péče). Zdravý životní styl je souhrn ovlivnitelných faktorů:

- **ochrana před nakažlivými nemocemi** (výměna vzduchu v místnostech – větrání, důsledné dodržování hygieny při styku s nakažlivými nemocemi např. chřipka, žloutenka, salmonela),
- **co nejmenší styk se škodlivinami prostředí** (ochrana životního prostředí, udržování pořádku a čistoty doma i v okolí),
- **ochrana před úrazy** (úprava prostor pro bezpečný provoz, pohyb a hru; naučit se znát vlastní možnosti a nepřeceňovat své síly; dopravní výchova),
- **odpovědné chování v nejrůznějších životních situacích** (např. odpovědné sexuální chování, odpovědné rodičovské chování),
- **odolnost vůči škodlivým vlivům a návykům** (nekouřit, nežívat drogy, nepít větší množství alkoholu),
- **duševní pohoda** (snažit se předcházet stresovým a konfliktním situacím),
- **pohoda v mezilidských vztazích.** (Dostupné z: <http://www.vychovakezdravi.cz>)

Dovedností, které vedou k osvojení zdravého životního stylu v oblasti:

„**Zdraví** – pochopení pojmu zdraví jako naprosté pohody duševní, tělesné a sociální. Pochopení důležitosti dodržovat základní hygienická pravidla jako prevence nemocí a souvislosti s tím, co všechno nám může nemoc přikazit (naše oblíbené činnosti, apod.). Seznámení se s potravinami, které jsou zdravé a nezdravé, a pochopení, že nejlepší je strava pestrá a vyvážená. Pochopení tělesné zdatnosti jako faktoru, který podporuje zdraví a pochopení důležitosti pravidelného tréninku, zdůraznění toho, že sportovci dodržují životosprávu - nekouří, nepijí alkohol, neberou drogy. Seznámení se s jedlými plody a léčivými bylinami, pochopení toho, že existují také plody nejedlé a rostliny a plody jedovaté. Prohloubení a zvýšení znalosti dětí o negativním působení alkoholu jak těsně po

požití, tak i dlouhodobé zdravotní následky včetně závislosti na alkoholu, zdůraznění závislosti jako nemoci. Objasnění důvodů, proč lidé kouří, vysvětlení škodlivých důsledků kouření na lidský organismus. získávání dovedností a znalostí, jak přizpůsobit své chování s ohledem na předcházení úrazu sebe sama či jiné osoby. **Bezpečné chování** – dopravní výchova, osobní ochrany a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času. Částečné znalosti a dovednosti v poskytování první pomoci, včetně přivolání pomoci“.(Bierhausová 2011)

Nabídka možných činností obsažená v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV, 2004):

- lokomoční pohybové činnosti (chůze, běh, skoky a poskoky, lezení), nelokomoční pohybové činnosti (změny poloh a pohybů těla na místě) a jiné činnosti (základní gymnastika, turistika, sezónní činnosti, míčové hry apod.),
- zdravotně zaměřené činnosti (vyrovnávací, protahovací, uvolňovací, dechová, relaxační cvičení),
- smyslové a psychomotorické hry,
- vnímání svého „JÁ“, své osoby, rozvíjení schopností a možností, vyjadřování svých pocitů, potřeb a tužeb slovy, prosazování svých názorů a tolerování názorů druhých, uvědomění si potřeby bránit a chránit slabší, rozvíjení schopnosti slovy popsat jednotlivé části lidského těla,
- jednoduché pracovní a sebeobslužné činnosti v oblasti osobní hygieny, stolování, oblékání, úklidu, úpravy prostředí apod.,
- činnosti zaměřené k poznávání lidského těla a jeho částí,
- příležitosti a činnosti směřující k ochraně zdraví, osobního bezpečí a vytváření zdravých životních návyků,
- činnosti relaxační a odpočinkové, zajišťující zdravou atmosféru a pohodu prostředí,
- příležitosti a činnosti směřující k prevenci úrazů (hrozcích při hrách, pohybových činnostech a dopravních situacích, při setkávání s cizími lidmi), k prevenci nemoci, nezdravých návyků a závislostí,

- tvorba správných postojů, rozpoznání rizikových situací, nácvik rozhodování, odmítání,
- dramatické činnosti (předvádění a napodobování různých typů chování člověka v různých situacích), mimické vyjadřování nálad (úsměv, pláč, hněv, zlobu, údiv, vážnost apod.),
- činnosti vedoucí dítě k identifikaci sebe sama a k odlišení od ostatních,
- hry a aktivity na téma dopravy, cvičení bezpečného chování v dopravních situacích, kterých se dítě běžně účastní, praktický nácvik bezpečného chování v některých dalších situacích, které mohou nastat,
- hry a praktické činnosti uvádějící dítě do světa lidí, jejich občanského života a práce (využívání praktických ukázek z okolí dítěte, tematické hry seznamující dítě s různými druhy zaměstnání, řemesel a povolání, s různými pracovními činnostmi a pracovními předměty, praktická manipulace s některými pomůckami a nástroji, provádění jednoduchých pracovních úkonů a činností apod.),
- poučení o možných nebezpečných situacích a dítěti dostupných způsobech, jak se chránit (dopravní situace, manipulace s některými předměty a přístroji, kontakt se zvířaty, léky, jedovaté rostliny, běžné chemické látky, technické přístroje, objekty a jevy, požár, povodeň a jiné nebezpečné situace a další nepříznivé přírodní a povětrnostní jevy), využívání praktických ukázek varujících dítě před nebezpečím,
- kognitivní činnosti (kladení otázek a hledání odpovědí, diskuse nad problémem, vyprávění, poslech, objevování),
- hry a situace, kde se dítě učí chránit soukromí a bezpečí své i druhých,
- četba, vyprávění a poslech pohádek a příběhů s etickým obsahem a poučením,
- běžné každodenní setkávání s pozitivními vzory vztahů a chování. (RVP PV, 2004)

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ V OBLASTI RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DĚTÍ V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU PROSTŘEDNICTVÍM ROZVÍJENÍ SOCIÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ

4.1 Vymezení zkoumané problematiky

Důležitým prvkem prevence rizikového chování je působení na děti předškolního věku, které se zaměřuje na zdravý způsob života/zdravý životní styl a rozvoj sociálních dovedností. V interakci s vrstevníky se děti učí postojům, hodnotám, dovednostem a vědomostem. Interakce poskytuje možnosti a modely prosociálního chování, pomoc, dávání, sdílení, kontrolu impulsů. Děti se učí vidět a vnímat problémy a zaujímat postoje nejen ze svého úhlu, ale i z úhlu a perspektivy ostatních. Utváří se tedy hodnoty a sociální senzitivita (porozumění očekávání druhých, svobodné rozhodování). Rozvíjí se a upevňují dětská přátelství na základě uvědomění si podobnosti a odlišnosti, hledání identity, ujasnění postojů a hodnot, zkoumání světa společně s odlišnými jedinci odlišných názorů a postojů. Rozvíjí se sociální dovednosti a schopnost utvářet kladné vztahy s vrstevníky. Rozvoj sociálních dovedností je jistou formou prevence rizikového chování.

4.2 Stanovení cíle praktické části

Cílem je zjistit postoj zákonných zástupců/rodičů a učitelek mateřské školy k rozvoji sociálních dovedností dětí jako jisté prevence rizikového chování. A, zda je dle tvrzení zákonných zástupců/rodičů a učitelek MŠ možné zajistit rozvojem sociálních dovedností jistou prevenci rizikového chování dětí.

4.3 Formulace hypotéz

1. Předpokládejme, že více než polovina učitelek MŠ bude uvádět, že rozvíjení sociálních dovedností dětí je jistou formou prevence rizikového chování
2. Předpokládejme, že pro více než polovinu zákonných zástupců/rodičů představuje rozvoj sociálních dovedností prevenci rizikového chování dětí

4.4 Metody výzkumu

Při výzkumném šetření byla použita metoda nestrukturovaného dotazníku, tzn. dotazníku s polouzavřenými položkami (kategorie odpovědí a mimo to možnost odpovědět volně). Dotazník byl určen zákonným zástupcům/rodičům dětí a dále učitelkám mateřských škol.

Dotazník obsahuje část, kde žádáme respondenty o vyplnění dotazníku s vysvětlením, jak při vyplňování postupovat. Dotazník obsahuje tzv. tvrdá data o respondentech například délku praxe, věk. Vlastní část dotazníku pak zahrnuje také tzv. měkká data, kde rodiče či učitelky volí vždy jednu z možných odpovědí na dané otázky. Dotazník je součástí příloh.

4.5 Charakteristika respondentů

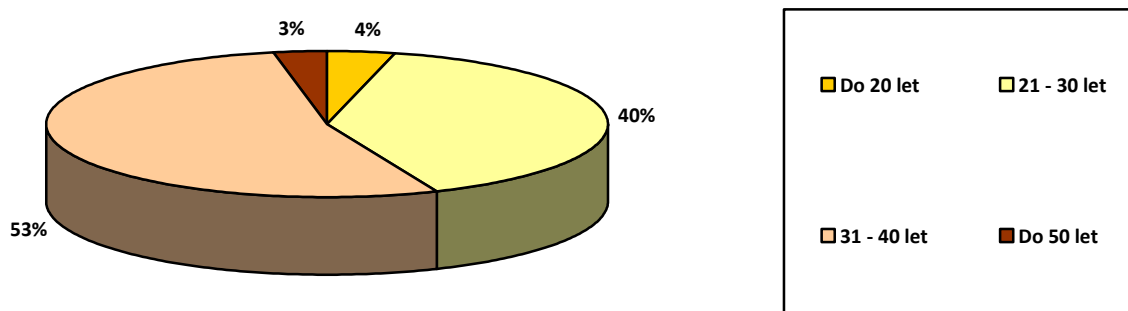
O vyplnění dotazníku bylo požádáno 379 zákonných zástupců/rodičů dětí přijatých k předškolnímu vzdělávání v MŠ a dále 100 učitelek 17 mateřských škol města Opavy. Z počtu 379 dotazníků se vrátilo vyplněných 255, ze 100 dotazníků učitelek MŠ se vrátilo všech 100 správně vyplněných, které byly následně použity pro výzkumné šetření.

4.6 Analýza a vyhodnocení výsledků

Dotazník pro zákonné zástupce/rodiče

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Do 20 let	10	4
21 - 30 let	101	40
31 - 40 let	136	53
Do 50 let	8	3

Tab. 1 Věková skladba respondentů

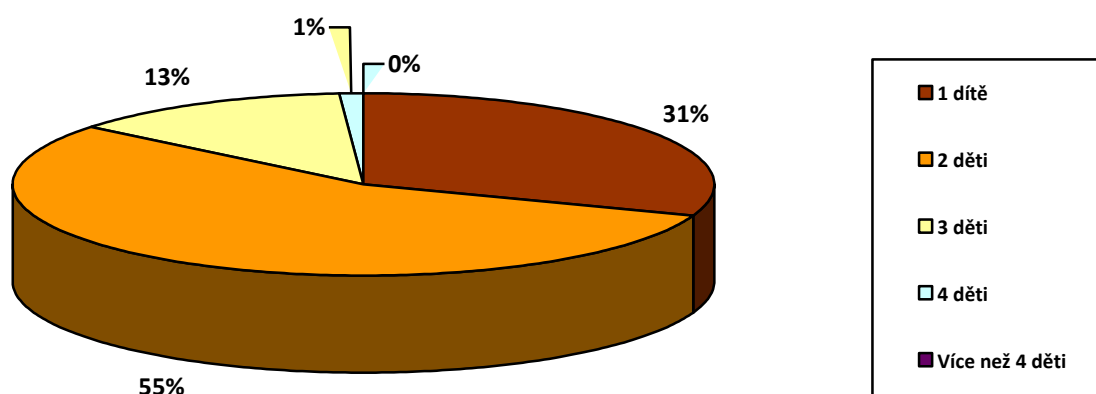

Graf 1 Věková skladba respondentů

Nejpočetnější věkovou skupinou zákonných zástupců, která odpovídala na dotazy, je skupina ve věku 31 – 40 let. Z toho vyplývá, že dnešní rodiče jsou ve věku, kdy již mají zpravidla zakotvené určité postoje k výchově a vzdělávání svých dětí, určeno pořadí důležitosti a vytvořen určitý výchovný systém.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
1 dítě	78	31
2 děti	141	55
3 děti	33	13
4 děti	3	1
Více než 4 děti	0	0

Tab.2 Počet dětí v rodině

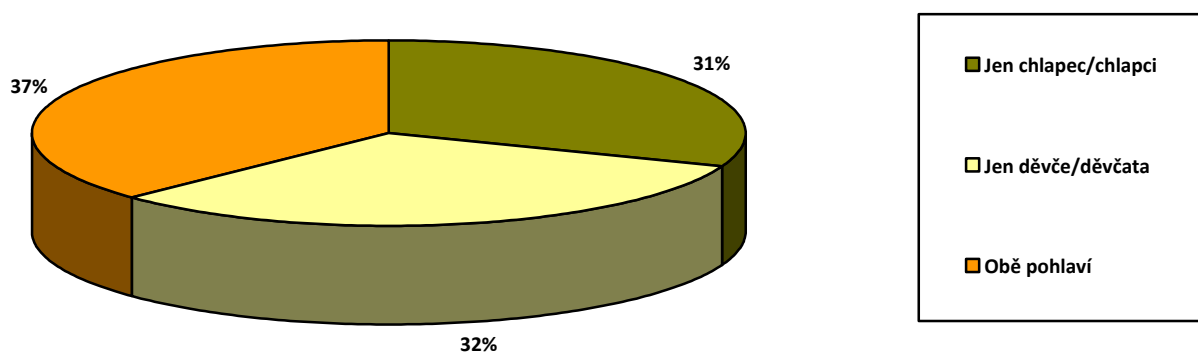

Graf 2 Počet dětí v rodině

Z počtu rodin převládají nadpoloviční většinou rodiny se dvěma dětmi. Z počtu 255 oslovených rodin je pouze 13% se třemi a 1% se čtyřmi dětmi. Ve vzorku respondentů se nevyskytla ani jedna rodina s počtem dětí vyšším než čtyři.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Jen chlapec/chlapci	77	31
Jen děvče/děvčata	79	32
Obě pohlaví	93	37

Tab. 3 Výskyt pohlaví dětí v rodině

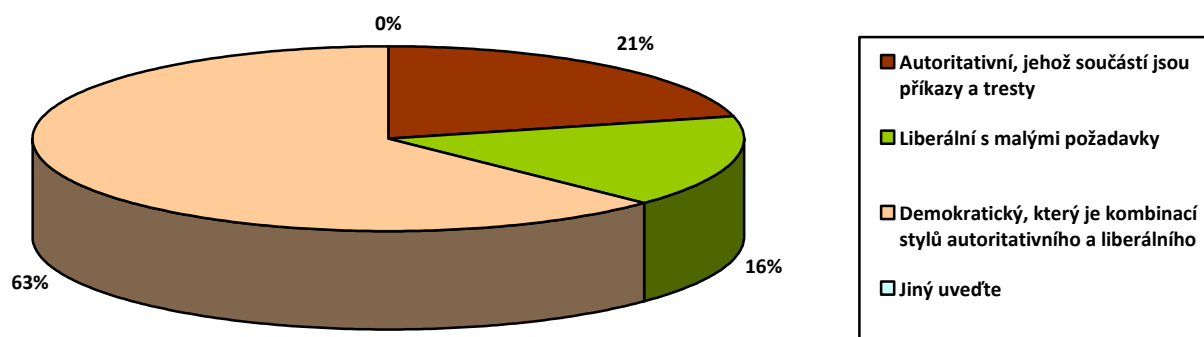

Graf 3 Výskyt pohlaví dětí v rodině

Výskyt určitého pohlaví dítěte je v rodinách téměř vyvážený, jen mírně převažuje počet obou pohlaví v rodině.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Autoritativní, jehož součástí jsou příkazy a tresty	54	21
Liberální s malými požadavky	41	16
Demokratický, který je kombinací stylů autoritativního a liberálního	160	63
Jiný-uveďte	0	0

Tab. 4 Preference výchovného stylu v rodině

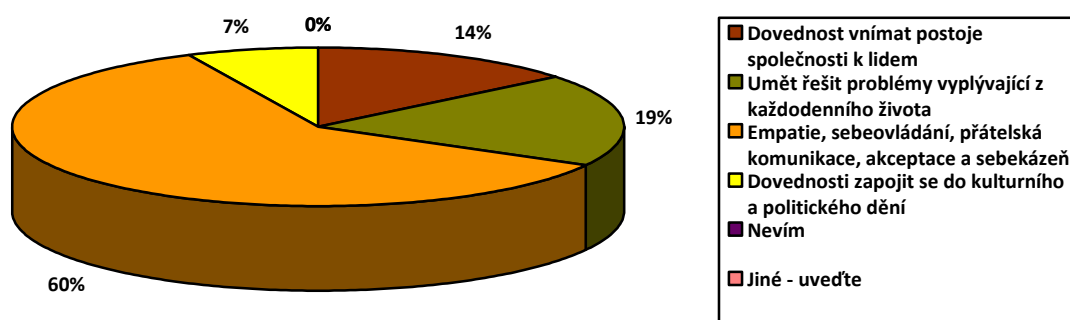

Graf 4 Preference výchovného stylu v rodině

Nadpoloviční většina dotázaných preferuje demokratický výchovný styl, ale domníváme se, že dotazníkové šetření ukázalo 16% výskyt rodin, které upřednostňují výchovný styl liberální, tedy s malými nebo téměř žádnými požadavky na dítě a naopak 21% výchovný styl autoritativní s příkazy a tresty. Přesto, že byl dotazník anonymní, takové upřednostňování stylu autoritativního mne přimělo k zamyšlení, zda všichni dotázaní odpověděli korektně, zda se rodiče, v důsledku nedostatku času a povědomí o specifickém chování určité věkové skupiny dítěte, neuchylují k příkazům a trestům, ve snaze dítě vychovávat prostředky, které jsou jim k dispozici, tedy silou a převahou danou svou rolí.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Dovednost vnímat postoje společnosti k lidem	36	14
Umět řešit problémy vyplývající z každodenního života	48	19
Empatie, sebeovládání, přátelská komunikace, akceptace a sebekázeň	153	60
Dovednosti zapojit se do kulturního a politického dění	18	7
Nevím	0	0
Jiné - uveďte	0	0

Tab. 5 Dovednosti skupiny SOCIÁLNÍ

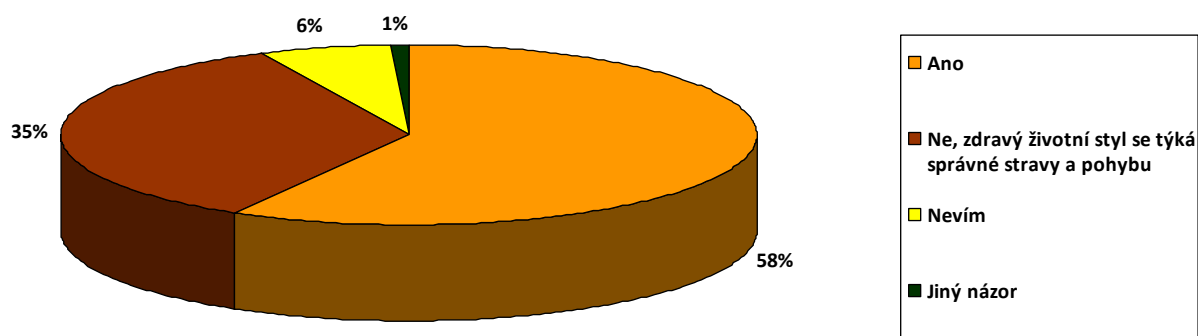

Graf 5 Dovednosti skupiny SOCIÁLNÍ

Nejpočetnější odpovědi na otázku: které dovednosti, dle Vašeho mínění, patří do skupiny SOCIÁLNÍ, byla odpověď empatie, sebeovládání, přátelská komunikace, akceptace a sebekázeň-60%. Odpovědi-dovednost vnímat postoje společnosti k lidem a umět řešit problémy vyplývající z každodenního života se v % lišily jen velmi málo, ale odpověď - dovednosti zapojit se do kulturního a politického dění byla nejméně početná. Odpovědi jsou dány především uchopením otázky-s ohledem na sociální dovednosti dětí nebo s ohledem na postoj sebe sama nebo určité skupiny. Domníváme se, že mladí lidé mají malé povědomí o oblasti sociálních vztahů a kompetencí a také mají malé možnosti si tyto dovednosti osvojit. Přesto, že převažovala předpokládaná odpověď, nedomníváme se, že je tato oblast lidem blízká a lidmi pochopená.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano	149	58
Ne, zdravý životní styl se týká správné stravy a pohybu	88	35
Nevím	16	6
Jiný názor	2	1

Tab. 6 Pojem „ Zdravý životní styl“

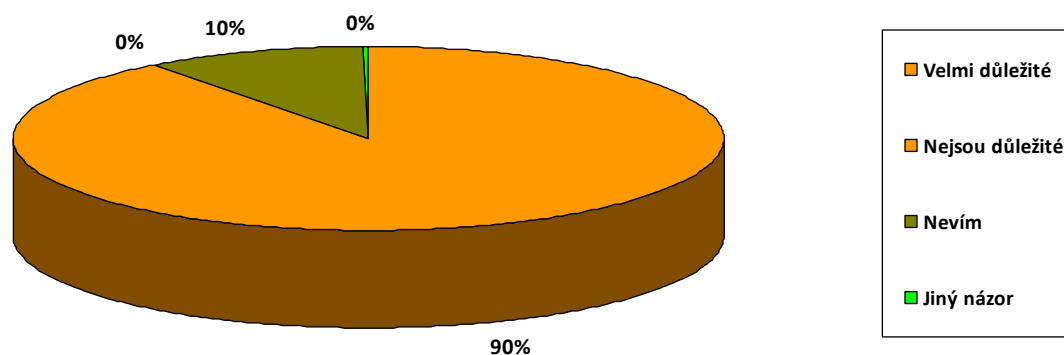

Graf 6 Pojem „ Zdravý životní styl“

Také tato část dotazníku je obrazem povědomí lidí o způsobu života a závisí na uchopení pojmu. Odpovědi, které obsahovaly jiný názor, se dají označit jako preference stylu života, který vyváženě kloubí lásku v rodině, pohyb, stravu a životní prostředí. Odpovědi jsou velmi subjektivní, každý respondent se zamýšlí z jiného pohledu. Je zajímavé, že lze uchopit pojem dvěma způsoby: 1. Co pro zdravý životní způsob dělám já sám - jak se chovám, 2: jak přijímám zdravý životní styl z pozice konzumenta stravy, přičemž se zapojuji pouze určitým způsobem - sportem. Z dotazníků vyplývá, že je vhodné působit nejen na děti v předškolním věku, ale jejich prostřednictvím také na zákonné zástupce/rodiče.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Velmi důležité	229	90
Nejsou důležité	0	0
Nevím	25	10
Jiný názor	1	0

Tab. 7 Důležitost sociálních dovedností dětí

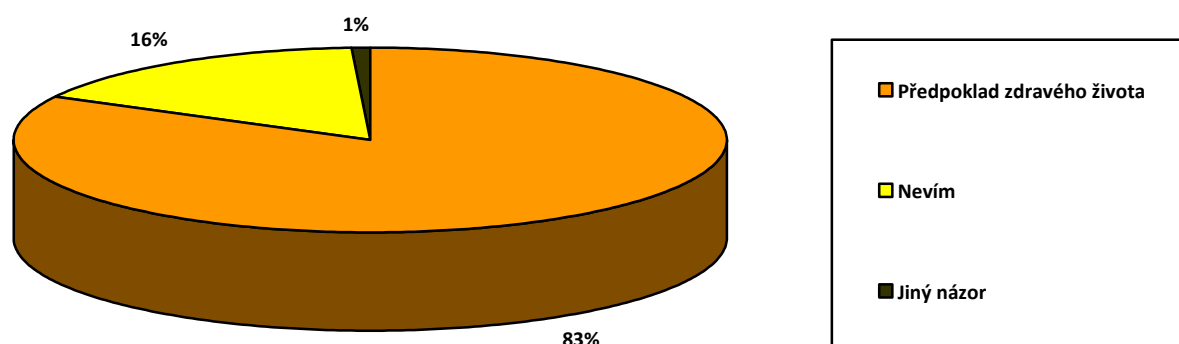
Graf 7 Důležitost sociálních dovedností dětí

O tom, že sociální dovednosti jsou v dnešní době společnosti důležité je přesvědčeno 90% respondentů. 10% dotázaných odpovědělo „nevím“. Nelze s určitostí říci, zda se v tomto případě jedná o neochotu se nad touto otázkou zamyslet nebo o apatii dotázaných. S určitostí je možné ovšem prohlásit, že dobrým počátkem pro změnu je i zamýšlení se nad otázkami tohoto dotazníku. Pouze jedna odpověď obsahovala jiný názor, a to, že sociální dovednosti jsou v dnešní asociální době zbytečné a člověk by je neměl upřednostňovat, pokud se nechce trápit. Tato odpověď je velmi upřímná, vypovídá o subjektivních pocitech respondenta. Jen by ji mělo sdílet co nejméně lidí.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Předpoklad zdravého způsobu života	211	83
Nevím	42	16
Jiný názor	2	1

Tab. 8 Obsah zdravého způsobu života

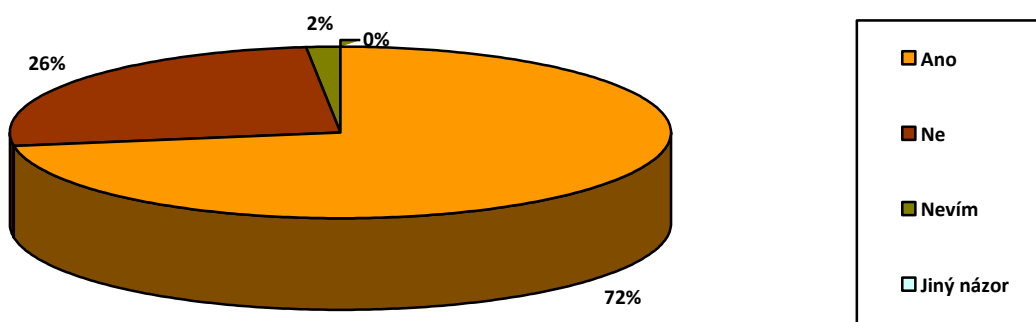

Graf . Obsah zdravého způsobu života

S ohledem na předešlé otázky je zřejmé, že se dotazovaní již orientují v pojmech a nad dotazy se více zamýšlejí. Odpovědi „jiné“ se týkaly v obou případech názoru, že člověk v této době a společnosti nemůže žít zdravým způsobem života, protože nemůže být přátelský a asertivní.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano	185	72
Ne	66	26
Nevím	4	2
Jiný názor	0	0

Tab.9 Výchova dětí v oblasti sociálních dovedností

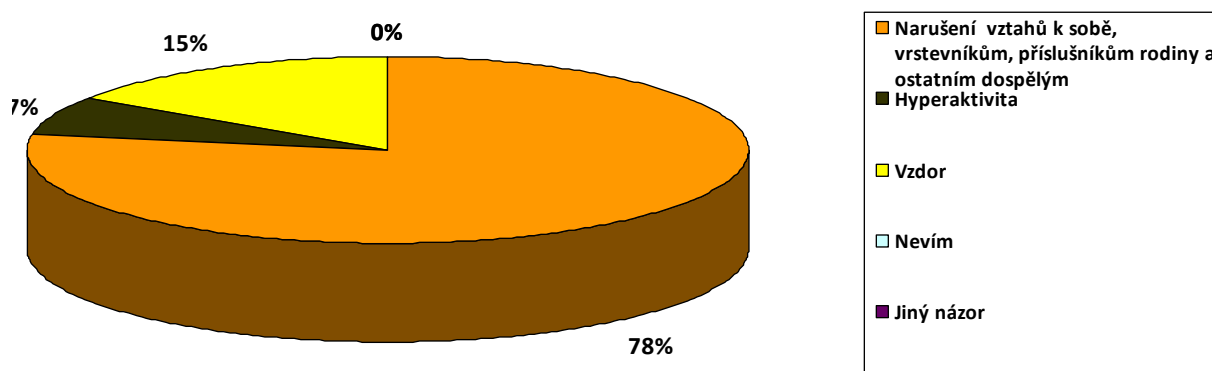

Graf 9 Výchova dětí v oblasti sociálních dovedností

72% dotázaných odpovědělo, že dnešní děti jsou vedeny v duchu zdravého životního stylu v oblasti sociálních dovedností, 26% se domnívá, že vedeny nejsou. Z odpovědí vyplývá, že 26% dotázaných, vzhledem k tomu, že jde o zákonné zástupce dětí MŠ, nemá povědomí o výchově a vzdělávání v MŠ, která má právě rozvoj sociálních dovedností ve svém programu. 2% dotázaných neví. V tomto vzorku je také odpověď těch, kteří na předešlý dotaz odpověděli, že není možné žít v této společnosti zdravě. V tomto případě zvolili odpověď neví, co se děti učí v MŠ.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Narušení vztahů k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny a ostatním dospělým	186	78
Hyperaktivita	16	7
Vzdor	37	15
Nevím	0	0
Jiný názor	0	0

Tab. 10 Znalost obsahu pojmu „Rizikové chování u dětí“

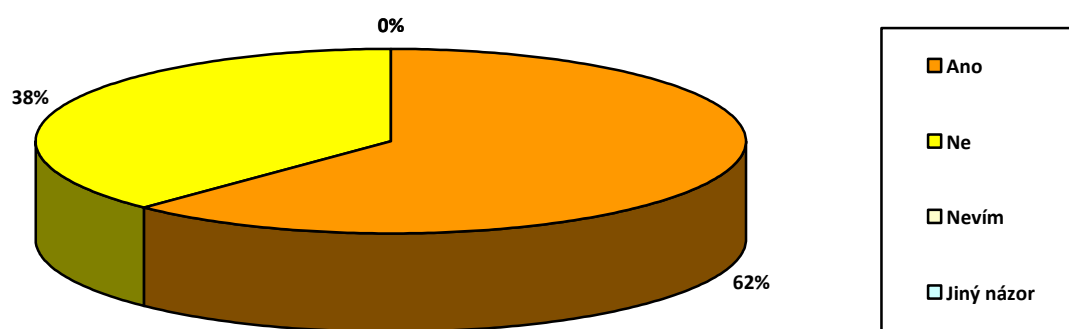

Graf 10 Znalost obsahu pojmu „Rizikové chování u dětí“

78% dotázaných odpovědělo, že obsahem pojmu „Rizikové chování u dětí“ je narušení vztahů k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny a ostatním dospělým. Je zřejmé, že tento dotazník přispěl k osvojení si povědomí o obsahu rizikového chování. 7% dotázaných se domnívá, že rizikovým chováním je hyperaktivita a 15% dotázaných si myslí, že rizikovým chováním je vzdor.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano	159	62
Ne	96	38
Nevím	0	0
Jiný názor	0	0

Tab. 11 Názor na poruchy chování u dětí

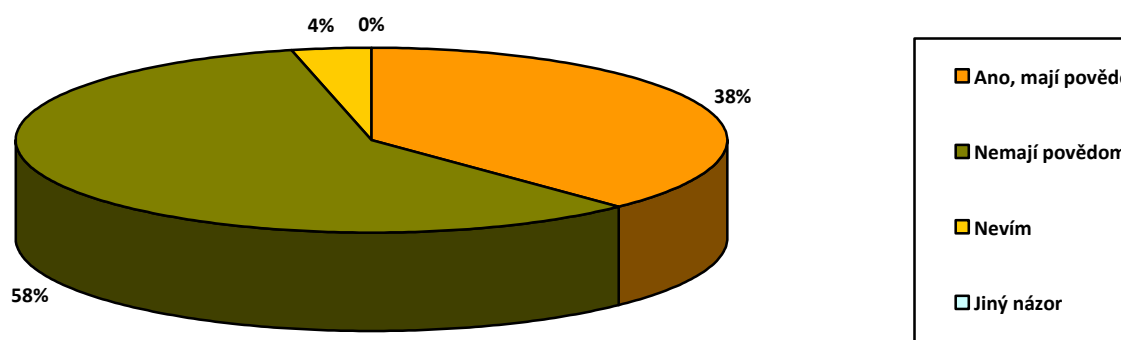

Graf 11 Názor na poruchy chování u dětí

62% dotázaných si myslí, že dnešní děti trpí poruchami chování, 38% dotázaných si myslí, že netrpí. Vzhledem k tomu, že poruchy chování v dětském věku představují poměrně rozšířený psychologický i psychiatrický jev, jak tvrdí Ptáček (2006), mělo by se zákonným zástupcům dostat mnohem více informací v této oblasti, protože poruchy chování mohou být mylně zaměňovány za celou řadu situačních reakcí dítěte, stresových reakcí nebo reakcí na náročnou situaci a příčinami mohou být biologické, psychosociální, ale také rodinné faktory.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano, mají povědomí	96	38
Nemají povědomí	150	58
Nevím	9	4
Jiný názor	0	0

Tab. 12 Povědomí dětí o rizicích běžného života(riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky)

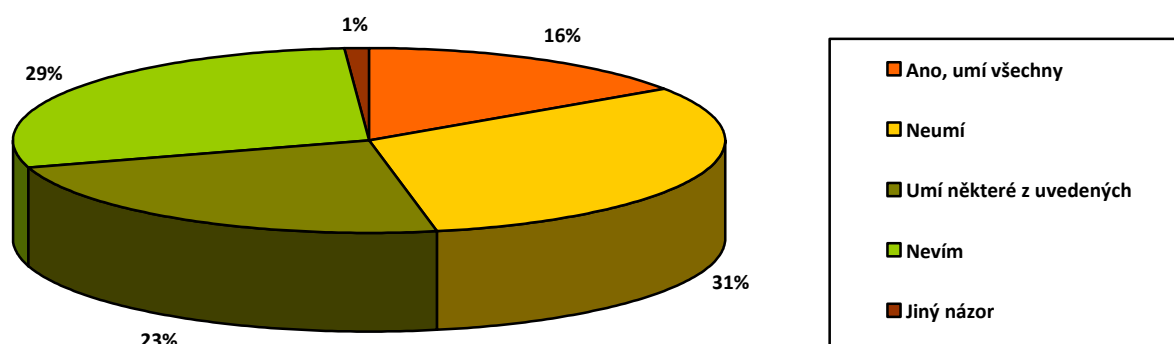

Graf 12 Povědomí dětí o rizicích běžného života(riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky)

Na otázku, zda mají děti povědomí o rizicích běžného života, odpovědělo 58% dotázaných, že nemají a 38% dotázaných se domnívá, že děti mají povědomí. Je velmi důležité zajistit v této oblasti mnohem větší přísun informací. Nejen začlenit problematiku do předškolního vzdělávání a zajistit osvětu nejen pro děti, ale také zákonné zástupce/rodiče, ale také zjišťovat zpětnou vazbu. Vzhledem k tomu, že učitelky MŠ zařazují do předškolního vzdělávání tuto oblast velmi zodpovědně, ukázalo se, že je nezbytné více komunikovat se zákonnými zástupci dětí a informovat je o vzdělávání dětí v této oblasti. Snad se zákonní zástupci dětí zamyslí nad svou úlohou v této oblasti.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano, umí všechny	40	16
Neumí	80	31
Umí některé z uvedených	59	23
Nevím	73	29
Jiný názor	3	1

Tab. 13 Schopnost dětí objasnit pojmy: lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost

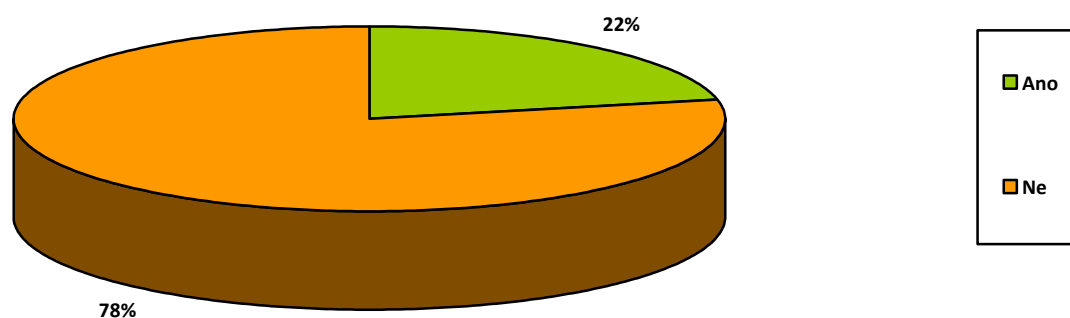

Graf 13 Schopnost dětí objasnit pojmy: lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost

Vzhledem k výsledkům kdy 39% dotázaných odpovědělo, že děti umí objasnit všechny nebo alespoň některé z pojmů a 60% dotázaných odpovědělo, že děti neumí objasnit pojmy nebo, že neví, jestli jsou děti schopné zmíněné pojmy objasnit, je nezbytné zařadit větší množství aktivit nejen pro děti, ale také ve spolupráci dětí a rodiče. Možná je i spolupráce s policií a dalšími organizacemi. Jiný názor mělo 1% dotázaných, přičemž odpovědi byly typu: děti nemusí znát nepříjemné věci, na to mají spoustu času. Toto tvrzení je mylné.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano	55	22
Ne	200	78

Tab.14 Znalost publikací, které se zabývají prevencí rizikového chování

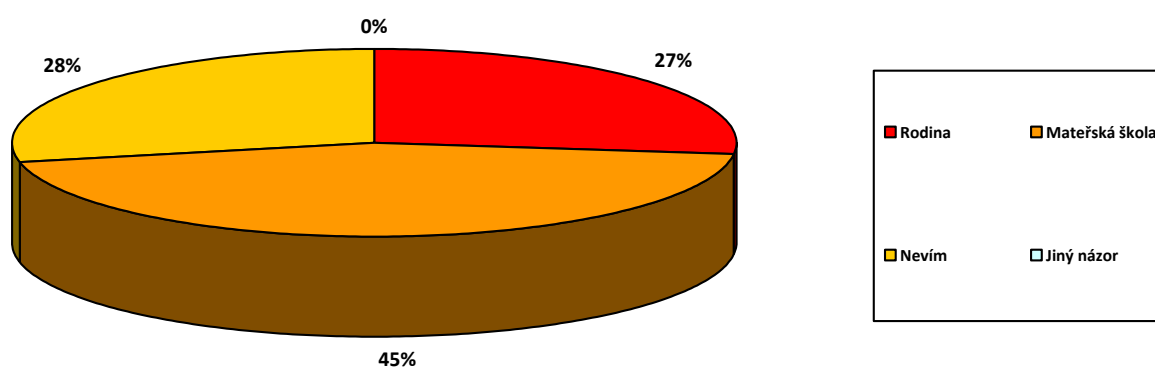

Graf 14 Znalost publikací, které se zabývají prevencí rizikového chování

78% dotázaných míní, že děti neznají publikace, které se zabývají prevencí rizikového chování. Dle soudu je takovou publikací každá pohádková knížka. S největší pravděpodobností tedy jde o pouhou neznalost a neinformovanost zákonných zástupců/rodičů.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Rodina	69	27
Mateřská škola	114	45
Nevím	72	28
Jiný názor - uveďte	0	0

Tab.15 Aktivita při rozvíjení sociálních dovedností dětí

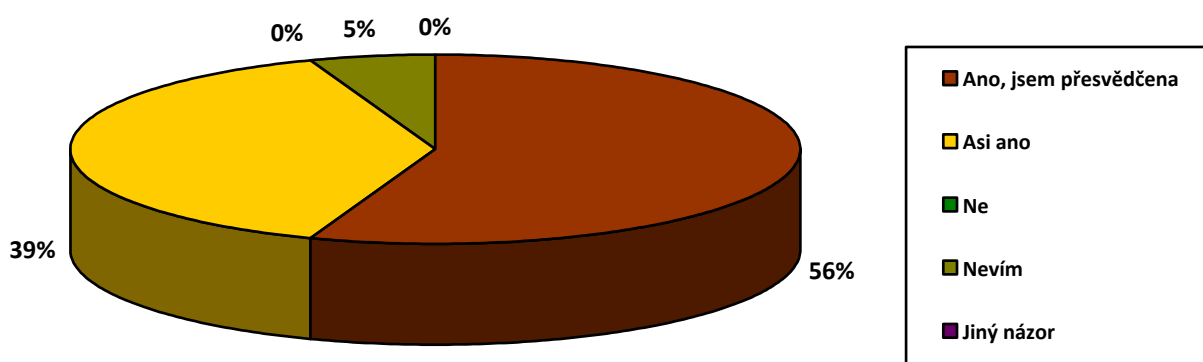
Graf 15 Aktivita při rozvíjení sociálních dovedností dětí

45% dotázaných zákonných zástupců se domnívá, že rozvojem sociálních dovedností dětí by se měla zabývat MŠ. Vzhledem k tomu, že úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je doplňovat rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jeho rozvoji a učení, je zřejmé, že by se rozvojem sociálních dovedností dítěte měli zabývat hlavně zákonní zástupci/rodiče a v úzké vazbě pak MŠ. 28% dotázaných neví, kdo by se měl touto problematikou zabývat.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano, jsem přesvědčena	142	56
Asi ano	99	39
Ne	0	0
Nevím	14	5
Jiný názor	0	0

Tab. 16 Názor na rozvíjení sociálních dovedností v dětství jako jisté formy prevence rizikového chování

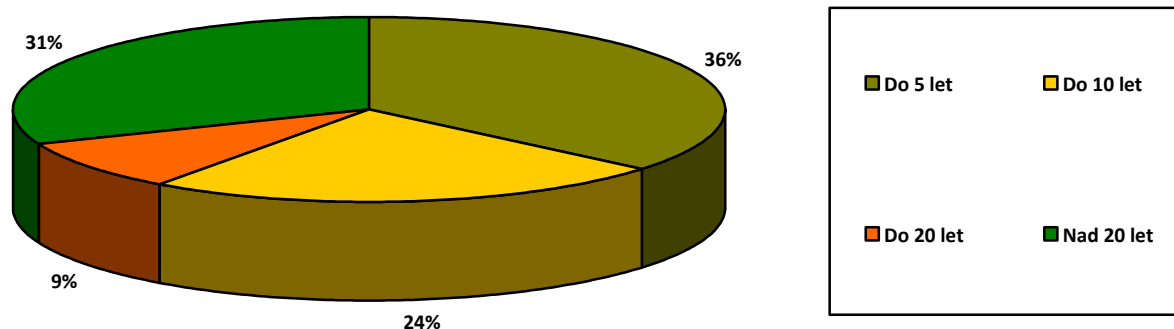
Graf 16 Názor na rozvíjení sociálních dovedností v dětství jako jisté formy prevence rizikového chování

Nadpoloviční většina dotázaných – 56% je dle odpovědí přesvědčena, že rozvíjení sociálních dovedností v dětství je jistou formou prevence rizikového chování, 39% dotázaných odpovědělo asi ano. Jen 5% dotázaných neví, zda rozvíjení sociálních dovedností v dětství je jistou formou prevence rizikového chování.

Dotazník pro učitelky MŠ

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Do 5 let	36	36
Do 10 let	24	24
Do 20 let	9	9
Nad 20 let	31	31

Tab. 1) Skladba délky pedagogické praxe respondentů

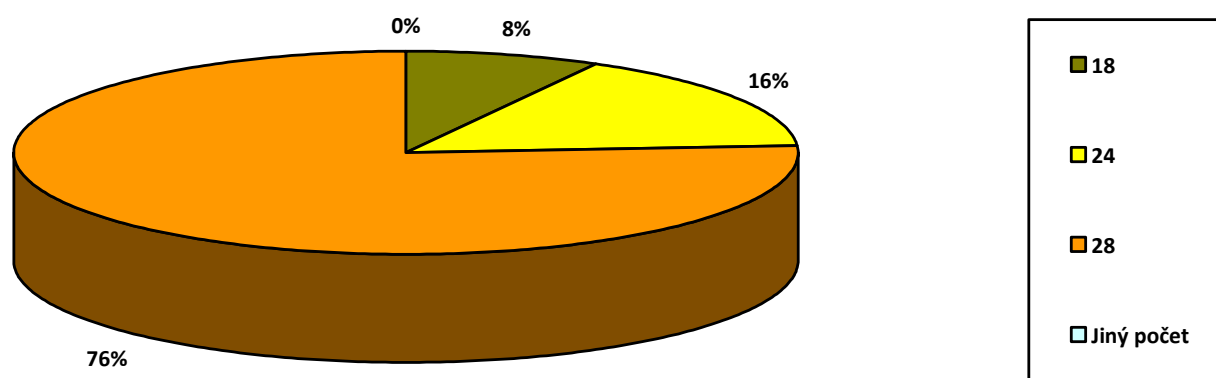

Graf 1) Skladba délky pedagogické praxe respondentů

Nejpočetnější skupinou respondentů jsou učitelky MŠ s délkou praxe do 5 let- 36%, poté učitelky s délkou praxe nad 20let- 31%. Nejméně početnou skupinou jsou učitelky s délkou praxe do 20let. Evidentně se zde promítá období, kdy se radikálně snížily počty dětí a MŠ se rušily. Profese učitelka MŠ byla v tomto období značně nejistá.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
18	8	8
24	16	16
28	76	76
Jiný počet uveďte	0	0

Tab. 2) Počet dětí ve třídách MŠ zapsaných k předškolnímu vzdělávání

Graf 2) Počet dětí ve třídách MŠ zapsaných k předškolnímu vzdělávání

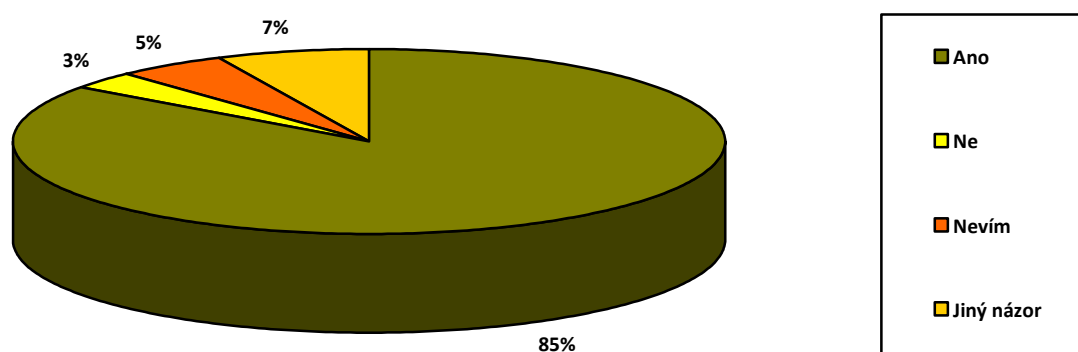
Otázka vztahující se k počtu dětí zapsaných k předškolnímu vzdělávání do třídy MŠ je zpracována podle ustanovení Zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) v platném znění. Dle ustanovení § 23 odst. 5 školského zákona může zřizovatel školy povolit výjimku i z nejvyššího počtu dětí, žáků a studentů stanoveného prováděcím právním předpisem do počtu 4 dětí, žáků a studentů za předpokladu, že toto zvýšení počtu není na újmu kvalitě vzdělávací činnosti školy a jsou splněny podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví – tedy do počtu 28 dětí ve třídě a dále z vyhlášky č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, kde počet žáků je upraven v § 2 Počty přijatých dětí ve třídách mateřské školy

- (1) Mateřská škola se dvěma a více třídami má nejméně v průměru 18 dětí ve třídě.
- (2) Třída mateřské školy se naplňuje do počtu 24 dětí.

Nepočtenější skupinou dle zjištění jsou třídy naplněné do počtu 28 dětí – celých 76%. Učitelky MŠ, které pracují ve třídách naplněných do počtu 28 dětí, mají velmi ztížené podmínky mimo jiné také v oblasti rozvoje sociálních dovedností.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano	85	85
Ne	3	3
Nevím	5	5
Jiný názor	7	7

Tab. 3) Výskyt dětí s rizikovým chováním ve třídách MŠ

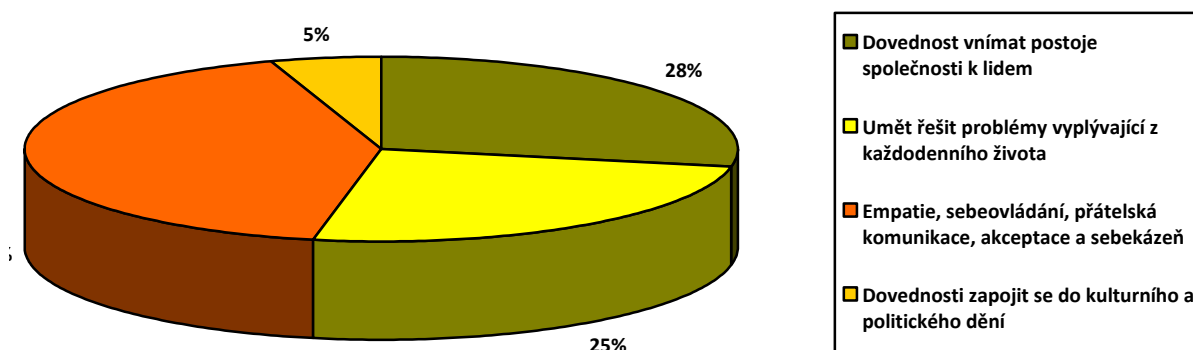

Graf 3) Výskyt dětí s rizikovým chováním ve třídách MŠ

85% ze sta dotázaných učitelek MŠ se setkává ve své třídě s dětmi s rizikovým chováním. Toto procento je alarmující. Jen 7% učitelek tvrdí, že rizikové chování je pouze způsob reakce na špatný výchovný styl v rodině a 3% učitelek ze 100 dotázaných se s dětmi s rizikovým chováním neseťkává.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Dovednost vnímat postoje společnosti k lidem	28	28
Umět řešit problémy vyplývající z každodenního života	25	25
Empatie, sebeovládání, přátelská komunikace, akceptace a sebekázeň	42	42
Dovednosti zapojit se do kulturního a politického dění	5	5

Tab.4) Preference dovedností patřících do skupiny SOCIÁLNÍ

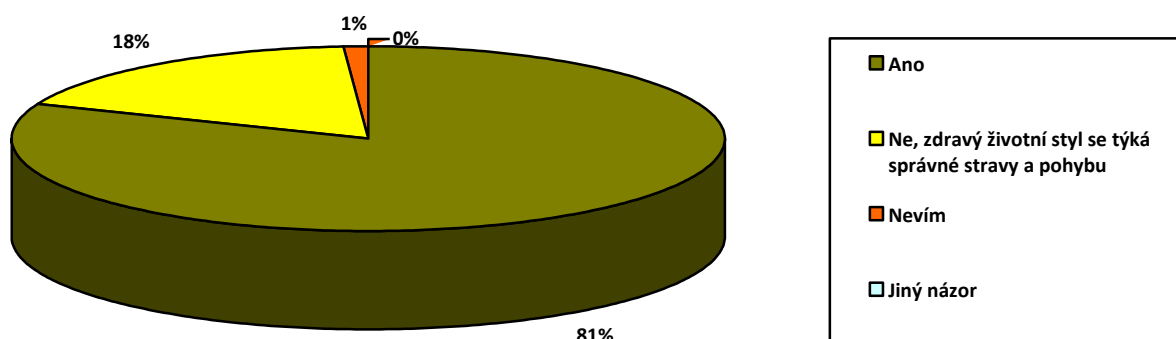

Graf 4) Preference dovedností patřících do skupiny SOCIÁLNÍ

Pod pojmem „sociální“ si respondenti představují široké spektrum dovedností s ohledem na subjektivní pohled a osobní přístup.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano	81	81
Ne, zdravý životní styl se týká správné stravy a pohybu	18	18
Nevím	1	1
Jiný názor	0	0

Tab. 5) Objasnění pojmu „ Zdravý životní styl“

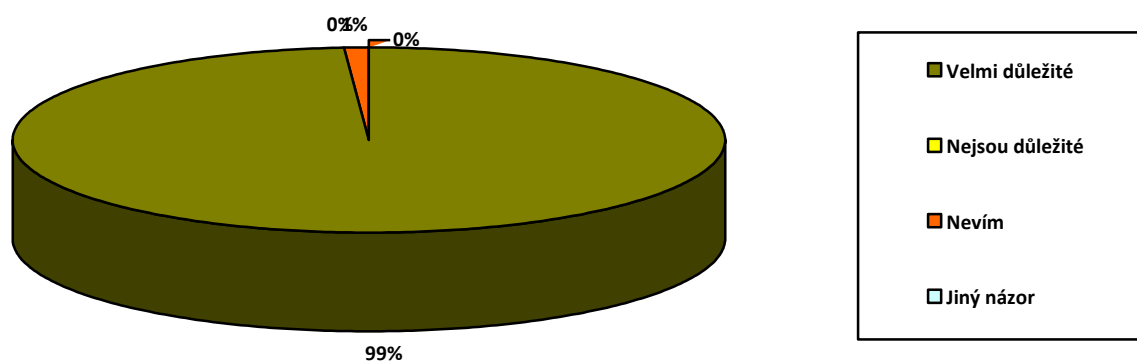

Graf 5) Objasnění pojmu „ Zdravý životní styl“

81% respondentů pod pojem „ Zdravý životní styl“ zařadilo schopnost akceptace, empatie, sebekázně a přátelského řešení konfliktů, 18% odpovědělo, že zdravý životní styl se týká správné stravy a pohybu. S ohledem na předešlé otázky je velmi zvláštní, že pod pojem „Zdravý životní styl“ nezařadilo schopnost akceptace, empatie, sebekázně a přátelského řešení konfliktů celých 100 % dotázaných respondentů.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Velmi důležité	99	99
Nejsou důležité	0	0
Nevím	1	1
Jiný názor	0	0

Tab. 6) Míňení o důležitosti sociálních dovedností pro život v dnešní společnosti

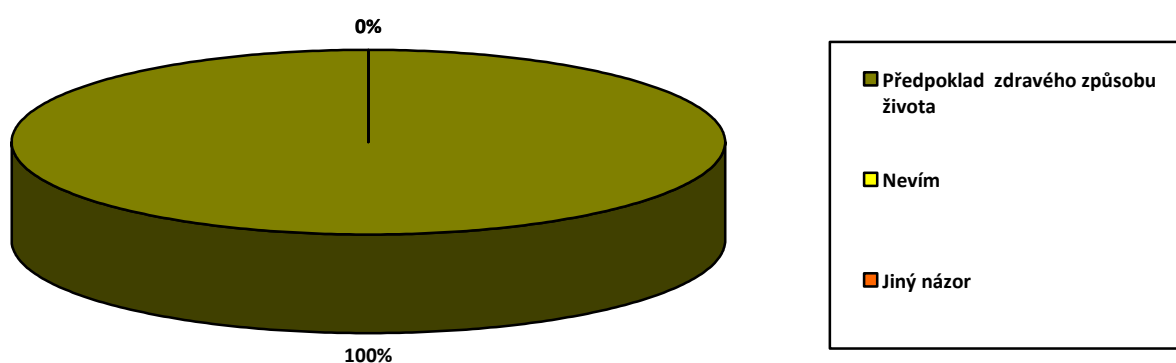

Graf 6) Míňení o důležitosti sociálních dovedností pro život v dnešní společnosti

Pro 99% dotázaných jsou sociální dovednosti velmi důležité, jen jedna učitelka MŠ odpověděla nevíím.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Předpoklad zdravého způsobu života	100	100
Nevím	0	0
Jiný názor	0	0

Tab. 7) Názor dotázaných na dotaz „ Co je přátelství, pomoc druhému, vlastní sebekontrola, sebekázeň a schopnost řešit konflikty asertivně

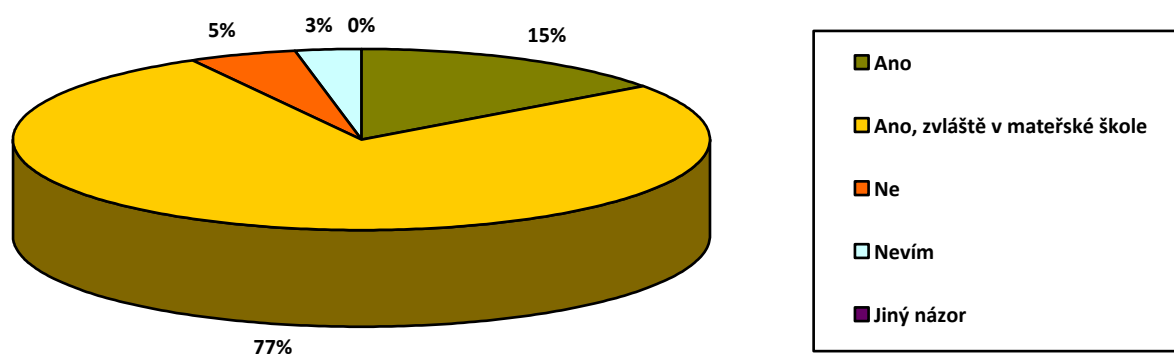
Graf 7) Názor dotázaných na dotaz „ Co je přátelství, pomoc druhému, vlastní sebekontrola, sebekázeň a schopnost řešit konflikty asertivně

Přátelství, pomoc druhému, vlastní sebekontrola a sebekázeň a schopnost řešit konflikty asertivně je dle mínění všech dotázaných předpoklad zdravého způsobu života.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano,	15	15
Ano, zvláště v mateřské škole	77	77
Ne	5	5
Nevím	3	3
Jiný názor	0	0

Tab. 8) Výchova dětí v oblasti sociálních dovedností

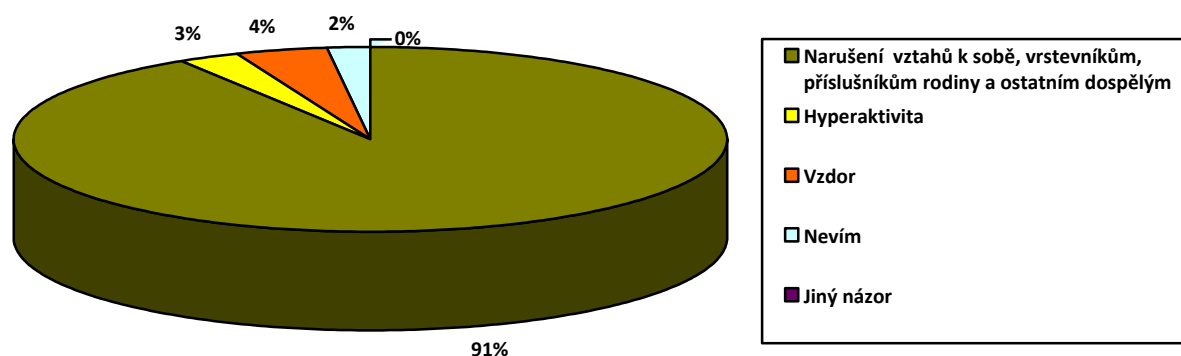

Graf 8) Výchova dětí v oblasti sociálních dovedností

Na dotaz, zda jsou dnešní děti vedeny v duchu zdravého životního stylu v oblasti sociálních dovedností, odpovědělo 77% učitelek MŠ, že jsou vedeny zvláště v MŠ, dalších 15% odpovědělo, že jsou vedeny. Pouze 8% dotázaných odpovědělo ne a nevím. Přesto, že se jedná pouze o 8% dotázaných, neumím tyto odpovědi s ohledem na jejich pedagogickou odbornost zdůvodnit.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Narušení vztahů k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny a ostatním dospělým	91	91
Hyperaktivita	3	3
Vzdor	4	4
Nevím	2	2
Jiný názor	0	0

Tab. 9) Znalost obsahu pojmu „Rizikové chování u dětí“

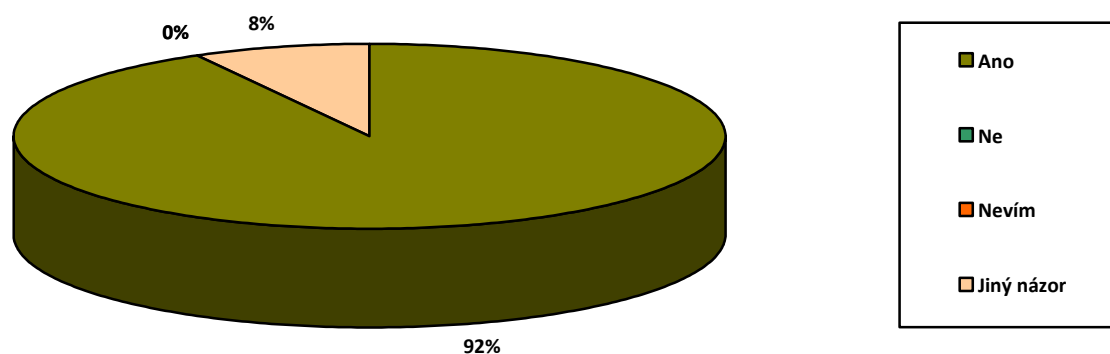

Graf 9) Znalost obsahu pojmu „Rizikové chování u dětí“

Obsahem pojmu „Rizikové chování“ je dle názoru 99% učitelek MŠ narušení vztahů k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny a ostatním dospělým. Pouze podle 7% dotázaných je obsahem hyperaktivita a vzdor a 2% neví. Odpovědi jsou dány pedagogickou odborností učitelek MŠ.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano	92	92
Ne	0	0
Nevím	0	0
Jiný názor	8	8

Tab.10) Názor na poruchy chování u dětí

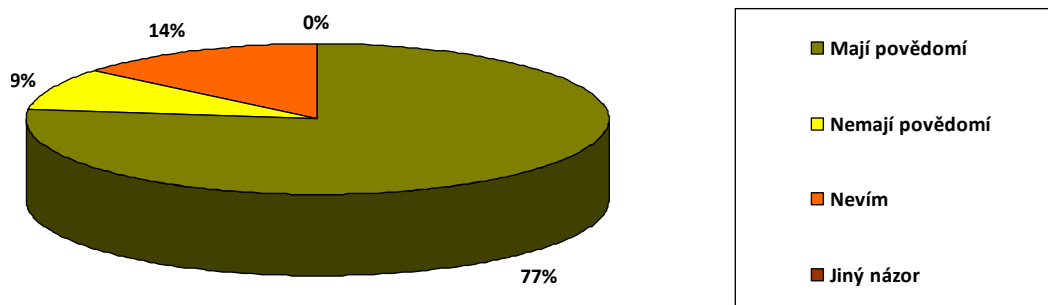

Graf 10) Názor na poruchy chování u dětí

Dle názoru 92% učitelek MŠ trpí dnešní předškolní děti poruchami chování. 8% učitelek MŠ vidí důvod nevhodného chování dětí ve výchovném stylu v rodině.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Mají povědomí	77	77
Nemají povědomí	9	9
Nevím	14	14
Jiný názor	0	0

Tab. 11) Povědomí dětí o rizicích běžného života (riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky)

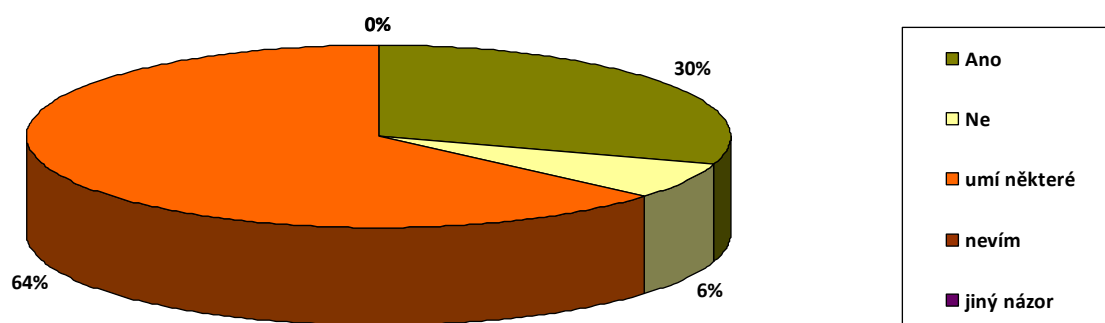

Graf 11) Povědomí dětí o rizicích běžného života (riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky)

Dle názoru 77% daného vzorku učitelek MŠ mají děti povědomí o rizicích běžného života. 9 učitelek MŠ si myslí, že děti nemají povědomí a 14 učitelek neví, zda mají děti povědomí o rizicích běžného života.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano, umí všechny	24	30
Neumí	5	6
Umí některé z uvedených	51	64
Nevím	0	0
Jiný názor	0	0

Tab. 12) Schopnost dětí objasnit pojmy: lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost

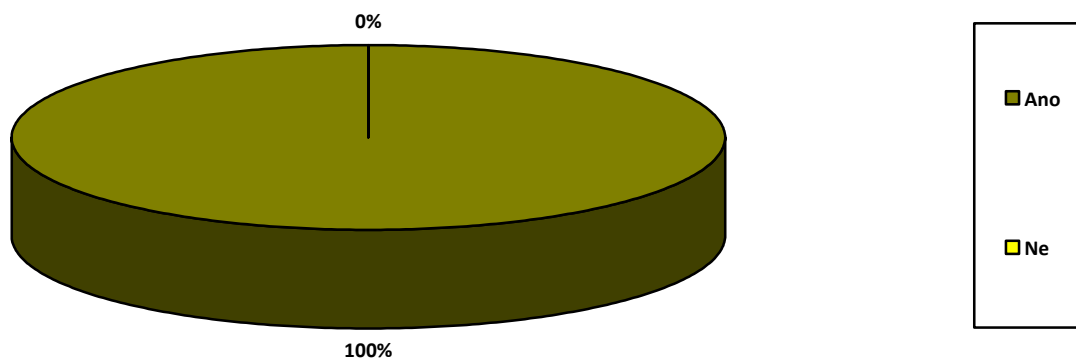

Graf 12) Schopnost dětí objasnit pojmy: lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost

64% vzorku dotázaných odpovědělo, že děti umí svými slovy popsat jen některé z uvedených pojmů, 30% vzorku se domnívá, že umí popsat svými slovy všechny pojmy a 6% vzorku odpovědělo, že děti neumí pojmy popsat svými slovy. V rámci prevence rizikového chování by měly děti předškolního věku umět popsat svými slovy všechny uvedené pojmy.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano	100	100
Ne	0	0

Graf 13) Rozvíjení sociálních dovedností dětí učitelkami MŠ

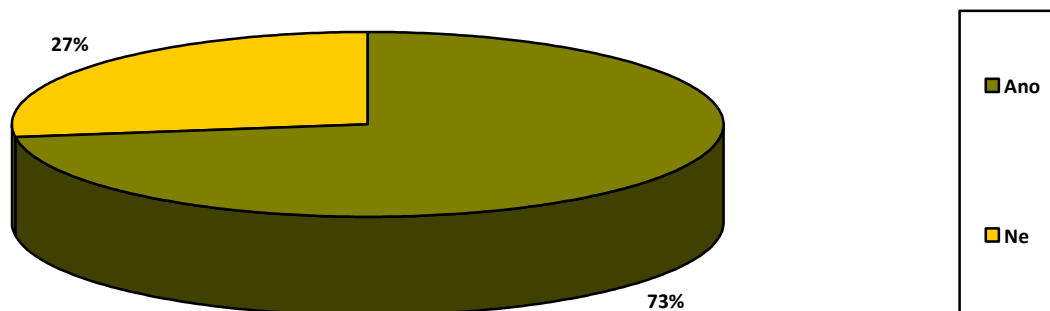

Graf 13) Rozvíjení sociálních dovedností dětí učitelkami MŠ

Všechny dotázané učitelky MŠ odpověděly, že rozvíjejí sociální dovednosti dětí.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano	80	73
Ne	30	27

Tab. 14) Znalost publikací, které se zabývají prevencí rizikového chování

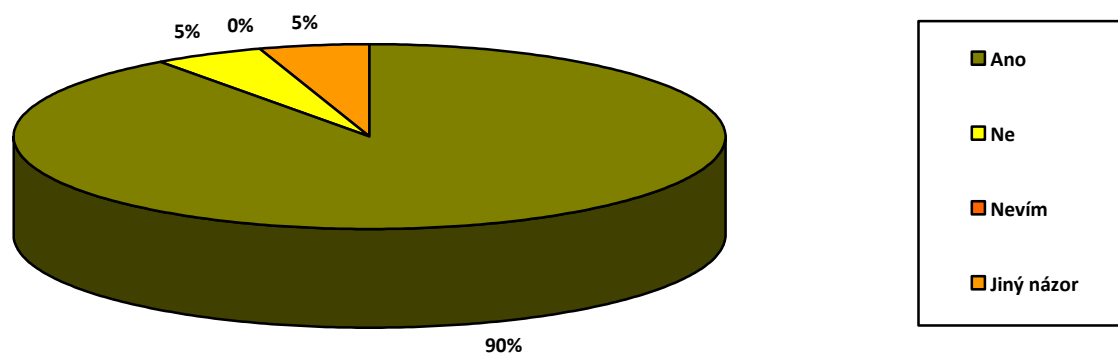

Graf 14) Znalost publikací, které se zabývají prevencí rizikového chování

73% dotázaných míní, že děti znají publikace, které se zabývají prevencí rizikového chování. 27% dotázaných se domnívá, že neznají. Učitelky MŠ by měly znát nepřehledné množství publikací, protože jsou jimi přinejmenším pohádkové knihy. Je možné, že pohádkové knihy učitelky MŠ za publikace zabývající se prevencí rizikového chování nepovažují nebo si tuto skutečnost neuvědomují.

	Počet odpovědí	Počet odpovědí v %
Ano	90	90
Ne	5	5
Nevím	0	0
Jiný názor	5	5

Tab. 15) Názor respondentů na rozvíjení sociálních dovedností v dětství jako na možnou prevenci rizikového chování

Graf 15) Názor respondentů na rozvíjení sociálních dovedností v dětství jako na možnou prevenci rizikového chování

90% dotázaných si myslí, že rozvíjení sociálních dovedností v dětství je prevencí rizikového chování 5% dotázaných má opačný názor a 5% dotázaných odpovědělo, že sociální dovednosti jsou méně důležité než výchovný vzor. Děti předškolního věku jsou na rozvíjení sociálních dovedností ještě malé a pouze rozvíjení sociálních dovedností jako prevence rizikového chování, že nestačí.

4.7 *Shrnutí výsledků výzkumného šetření*

Z dotazníkového šetření vzorku skupiny respondentů z řad zákonných zástupců/rodičů vyplývá následující zjištění:

Nejpočetnější skupinou ze vzorku respondentů, která odpovídala na otázky, jsou zákonní zástupci /rodiče ve věku 31-40let. V počtu dětí převládají rodiny se dvěma dětmi. Ve vzorku se nevyskytla ani jedna rodina s počtem dětí větším než čtyři. Výskyt pohlaví v rodinách je téměř vyvážený, lehce převládá počet rodin s dětmi obou pohlaví.. Nadpoloviční většina dotázaných preferuje demokratický výchovný styl, 21% rodin preferuje styl autoritativní s příkazy a tresty. Dle mínění většiny respondentů patří do skupiny sociálních dovedností, na které je dotazník zaměřen, empatie, sebeovládání, přátelská komunikace, akceptace a sebekázeň, pod pojmem „zdravý způsob života“ si představují způsob svého chování a jednání a také stravovací návyky spolu s pohybovou aktivitou. 90% dotázaných je přesvědčeno, že sociální dovednosti jsou v dnešní společnosti velmi důležité a přátelství, pomoc druhému, vlastní sebekontrola, sebekázeň a schopnost řešit konflikty klidně/asertivně je předpoklad zdravého způsobu života. Nadpoloviční většina dotázaných se domnívá, že dnešní děti jsou vedeny v duchu zdravého životního stylu. Za rizikové chování pokládají narušení vztahů k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny a ostatním dospělým. 62% respondentů se domnívá, že dnešní děti trpí poruchami chování, 38% dotázaných se domnívá, že děti poruchami chování netrpí. 58% respondentů si myslí, že děti nemají povědomí o rizicích běžného života, jako je riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky. 60% dotázaných míní, že děti neumí objasnit pojmy lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost a 78% dotázaných míní, že děti neznají publikace, které se zabývají prevencí rizikového chování. 45% respondentů se domnívá, že by se rozvojem sociálních dovedností měla zabývat MŠ. **Nadpoloviční většina dotázaných je přesvědčena, že rozvíjení sociálních dovedností v dětství je jistou formou prevence rizikového chování.**

Z dotazníkového šetření vzorku skupiny respondentů z řad učitelek MŠ vyplývá následující zjištění:

Nejpočetnější skupinou odpovídajících respondentů z řad učitelek MŠ je 36% s délkou praxe do 5 let, dále pak 31% s délkou praxe nad 20 let. Ve třídách vzorku respondentů je v nadpoloviční většině zapsáno 28 dětí na třídu. 85% respondentů se ve své praxi setkává s dětmi s rizikovým chováním. Pod pojmem „sociální dovednosti“ si učitelky MŠ představují široké spektrum od postoje společnosti k lidem, umění řešit problémy každodenního života, empatie, sebeovládání, přátelská komunikace, akceptace, empatie, sebekázeň a přátelské řešení konfliktů. Sociální dovednosti jsou důležité pro 99% respondentů. Přátelská pomoc druhému, vlastní sebekontrola, sebekázeň a schopnost řešit konflikty asertivně je dle mínění všech dotázaných předpoklad zdravého způsobu života. 77% učitelek MŠ je toho názoru, že dnešní děti jsou vedeny v duchu zdravého životního stylu zvláště v MŠ. Obsahem pojmu „rizikové chování“ je dle názoru dotázaných narušení vztahů k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny a ostatním dospělým. 92% dotázaných tvrdí, že dnešní děti trpí poruchami chování, 8% dotázaných vidí důvody nevhodného chování v rodině. Dle názoru 77% učitelek MŠ děti mají povědomí o rizicích běžného života a dle 64% dotázaných také umí popsat všechny nebo některé z pojmů jako je: agresivita, šikana, alkohol, drogy, lenost, závislost. Všechny dotazované učitelky MŠ rozvíjí sociální dovednosti dětí. Nadpoloviční většina respondentů míní, že děti znají publikace, které se zabývají prevencí rizikového chování. 90 % - tedy **nadpoloviční většina učitelek MŠ si myslí, že rozvíjení sociálních dovedností v dětství je prevencí rizikového chování.**

Srovnáním dotazníkového šetření byly zjištěny rozdíly v názorech v dílčích bodech:

Zákonní zástupci/rodiče	Učitelky MŠ
58% respondentů si myslí, že děti nemají povědomí o rizicích běžného života, jako je riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky.	Dle názoru 77% učitelek MŠ děti mají povědomí o rizicích běžného života a dle 64% dotázaných také umí popsat všechny nebo některé z pojmů jako je: agresivita, šikana, alkohol, drogy, lenost, závislost. Všechny dotazované učitelky MŠ rozvíjí sociální dovednosti dětí.
Nadpoloviční většina zákonných zástupců tvrdí, že děti neumí objasnit svými slovy pojmy lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost	dle 64% dotázaných děti umí objasnit svými slovy všechny nebo některé z pojmů jako je: agresivita, šikana, alkohol, drogy, lenost, závislost
78% dotázaných míní, že děti neznají publikace, které se zabývají prevencí rizikového chování.	Nadpoloviční většina respondentů míní, že děti znají publikace , které se zabývají prevencí rizikového chování.

Rozdíl v názorech vyplývá z odlišného pohledu na dané skutečnosti, odbornosti, profesních kompetencích pedagogů a přístupu k dětem v dané oblasti. Vzhledem k tomu, že učitelky MŠ vypracovávají vzdělávací program pro děti své třídy v daných oblastech a na dané téma, mají také zpětnou vazbu o povědomí dětí v těchto zmíněných oblastech.

Analýzou odpovědí z dotazníků vyllynulo, že:

1. Více než polovina učitelek MŠ je přesvědčena, že rozvíjení sociálních dovedností dětí je jistou formou prevence rizikového chování
2. Více než pro polovinu zákonných zástupců/rodičů představuje rozvoj sociálních dovedností prevencí rizikového chování dětí

Tímto byl stanovený cíl splněn a hypotézy potvrzeny.

ZÁVĚR

Teoretická část práce se zabývá odbornou tematikou. Jsou objasněny pojmy „rasy osobnosti, volní vlastnosti, sebeuvědomování, sebekritika, temperament, introvert, extrovert, emoční inteligence, sebeovládání, sebepojetí, empatie, sociální dovednosti, chování, asertivita, agresivita, submitivita, rizikové chování, šikana, prevence rizikového chování, zdravý životní styl“. Praktická část je názornou ukázkou přístupu zákonných zástupců a učitelek mateřských škol k problematice rozvoje sociálních dovedností dětí jako prevence rizikového chování dětí. Problematika rozvoje sociálních dovedností dětí byla důležitá vždy, ale v dnešní době by na tuto stránku rozvoje osobnosti dítěte měl být kladen o to větší důraz.

Cílem bylo zjistit postoj zákonných zástupců/rodičů a učitelek mateřské školy k rozvoji sociálních dovedností dětí jako jisté prevence rizikového chování. Byly zjištěny rozdíly v názorech v dílčích bodech dotazníku vyplývající z odlišného pohledu na dané skutečnosti, způsobené odborností, profesními kompetencemi pedagogů a přístupem k dětem v dané oblasti. Z výpovědí zákonných zástupců/rodičů vyplynulo, že děti nemají povědomí o rizicích běžného života, neumí objasnit svými slovy pojmy lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost a neznají publikace, které se zabývají prevencí rizikového chování. Dále se také domnívají, že rozvojem sociálních dovedností dětí by se měla zabývat mateřská škola. Naopak z dotazníků učitelek MŠ vyplynul opak těchto tvrzení. Z výsledků šetření by se dalo vyvodit, že: přesto, že byly hypotézy potvrzeny a rozvoj sociálních dovedností představuje jistou formu prevence rizikového chování, mají zákonní zástupci/rodiče malé povědomí o průběhu a obsahu vzdělávání v mateřské škole, ale také to, že se oblastí sociálních dovedností a prevence rizikového chování dětí velmi málo zabývají.

Dnešní doba je rychlá a nejistá. Nezaměstnanost jednoho nebo obou rodičů, jejich pesimismus a podrážděnost, která může vytvářet stresovou atmosféru, mnohdy vedoucí až k násilí v rodině. Nepřítomnost jednoho z rodičů, z důvodu rozvodu, která je příčinou slabšího výchovného působení zbylého rodiče a zpravidla zhoršení finanční situace rodiny. Rodiče, kteří jsou natolik pracovně vytížení, že již nemají čas ani energii věnovat se svým dětem a jejich následné zahlcení dětí exkluzivitou, která vede k narušení systému hodnot.

Nemožnost z důvodu sociální politiky zapojit do výchovy prarodiče. Působení médií, kdy děti i v pohádkách jsou zahlceny násilím, stresem a diktátem reklam a v neposlední řadě potírání přítomnosti rituálů, jako je např. společně trávený čas u stolu při společném jídle. Důsledkem bývá v mnoha případech právě problém u předškolního dítěte. Pokud se zamyslíme nad životním stylem rodin a výchovnými modely, kterým jsou děti vystavovány, je zřejmé, že se počet dětí s psychickými problémy a předpokladem rizikového chování, bude zvyšovat. Kde chybí důsledná, kontrolující a současně vřelá výchova, rýsuje se předpoklad budoucího rizikového chování. Děti mají konflikty s ostatními dětmi již na pískovišti, vztekají se, válejí se po zemi, jsou tvrdohlavé, neurotické nebo naopak plačtivé, bojácné a pesimistické. Tyto velmi viditelné faktory možného rizikového chování jsou extrémní, ale vzhledem k jejich nárůstu je nezbytné nejen se zamýšlet nad rozvojem sociálních dovedností velmi intenzivně, ale také hledat možnosti změny na základě zpětné vazby.

Další možností zkoumání této problematiky je typ výchovného vlivu v rodině, typ rodinného prostředí (rodina úplná, neúplná) a také samotná výchova a vzdělání dítěte v oblasti sociálních dovedností v MŠ prostřednictvím publikací, her a dalších činností v oblasti rozvoje sociálních dovedností dětí.

POUŽITÁ LITERATURA

- 1) BIDDPULPH,S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*. Praha: Portál 1999, ISBN 80-7178-334-X
- 2) *Dětské lži*. 2008 [online] [2012-3-27] Dostupné na <http://socialni-prace.webnode.cz/detske-lzi/>
- 1) EYROVI, LINDA a RICHARD. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-360-9
- 2) FISHER, ROBERT. *Učíme děti myslet a učit se*. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-2620043-7
- 3) FONTANA, DAVID. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4
- 4) HELUS,Z. *Dítě v osobnostním pojetí* Praha: Portál, 2009, ISBN978-80-7367-628-5
- 5) HORÁKOVÁ HOSKOVCOVÁ. S, RYNTOVÁ SUCHOCHLEBOCÁ L. *Výchova k psychické odolnosti dítěte*. Grada Publishing, a.s., 2009, ISBN 978-80-247-2206-1
- 6) KAST-ZAHN, A. *Jak naučit děti pravidlům*. Brno. Computer Press, a.s., 2008. ISBN978-80-251-2042-2
- 7) KEOGH, BARBARA. *Temperament ve třídě*. Grada Publishing, a.s., 2003, ISBN 978-80-247-1504-9
- 8) KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5
- 9) LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, L. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998, s. 19 – 174. ISBN 80-7169-195-X.
- 10) LOKŠA, J., LOKŠOVÁ, I. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Praha: Portál, 1999. ISBN 807178-205-X
- 11) MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-085-5.
- 12) PAVLAS,I., VAŠUTOVÁ,M. *Vývojová psychologie I*. Repronis: Ostrava 1999, ISBN 80-7042-153-3
- 13) POSSE, RAUL, MELGOSA, JULIÁN. *Umění výchovy dítěte*. Praha: Advent-Orions.r.o.,2003. ISBN 80-7172-613-3
- 14) *Poruchy duševní a poruchy chování*. 2011 [online] [2012-3-27] Dostupné na <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F90-F98.html>, Desátá revize, aktualizovaná druhá verze k 1.1.2012
- 15) PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran*. Praha: Portál, 1993. ISBN 80-7178-319-6.
- 16) *Prevence rizikového chování*. 2012 [online][3-27-2012] Dostupné na <http://www.ostrovzl.cz/prevence/>

- 17) PTÁČEK, R. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha AGAMA poly-grafický ateliér, s. r. o., 2006. ISBN 80-86991-81-4
- 18) STOPPARDOVÁ, M. *Otestujte své dítě*. Martin: Neografia, 1992. ISBN 80-85186-49-7
- 19) SAGI, A. *Problémové děti v mateřské škole*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-067-7.
- 20) VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0
- 21) TOMANOVÁ, DANA. *Úvod do pedagogické diagnostiky v mateřské škole*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1426-0
- 22) LOKŠA, J., LOKŠOVÁ, I. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Praha: Portál, 1999. ISBN 807178-205-X
- 23) WILDING, CH. *Emoční inteligence*. Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-2754-7

SEZNAM PŘÍLOH

Přílohy vázané v práci:

Dotazník pro zákonné zástupce/rodiče

Dotazník pro učitelky MŠ

Přílohy přiložené k práci:

Publikace Terežka a Kuba mají za ušima

SEZNAM ZKRATEK

MŠ	mateřská škola
EQ	emoční inteligence
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
MKN-10	Mezinárodní klasifikace nemocí

Dotazník pro zákonné zástupce/rodiče

1. Jaký je Váš věk
  - Do 20 let
  - 21-30 let
  - 31- 40 let
  - 41- 50 let

2. V rodině/ v péči je
  - 1 dítě
  - 2 děti
  - 3 děti
  - 4 děti
  - Více než 4 děti

3. V rodině/ v péči je/jsou
  - Jen chlapec/chlapci
  - Jen děvče/děvčata
  - Obě pohlaví

4. Jaký výchovný styl v rodině preferujete:
  - Autoritativní, jehož součástí jsou příkazy a tresty
  - Liberální s malými požadavky
  - Demokratický, který je kombinací stylů autoritativního a liberálního
  - Jiný-uveďte.....

5. Které dovednosti, dle Vašeho mínění, patří do skupiny SOCIÁLNÍ
  - Dovednost vnímat postoje společnosti k lidem
  - Umět řešit problémy vyplývající z každodenního života
  - Empatie, sebeovládání, přátelská komunikace, akceptace a sebekázeň
  - Dovednosti zapojit se do kulturního a politického dění
  - Nevím
  - Jiné –uveďte.....

6. Myslíte si, že můžeme pod pojem „Zdravý životní styl“ zařadit schopnost akceptace, empatie, sebekázně a přátelského řešení konfliktů
- Ano
  - Ne, zdravý životní styl se týká správné stravy a pohybu
  - Nevím
  - Jiný názor - uveďte
.....
7. Jak důležité jsou dle, Vašeho názoru, pro život v dnešní společnosti sociální dovednosti
- Velmi důležité
  - Nejsou důležité
  - Nevím
  - Jiný názor - uveďte.....
8. Přátelství, pomoc druhému, vlastní sebekontrola, sebekázeň a schopnost řešit konflikty klidně/asertivně je dle, Vašeho názoru
- Předpoklad šťastného a zdravého života
  - Nevím
  - Jiný názor -uveďte.....
9. Jsou, podle Vás, dnešní děti vedeny v duchu zdravého životního stylu v oblasti sociálních dovedností, kterými jsou: sebeovládání, přátelská komunikace, akceptace a sebekázeň
- Ano
  - Ne
  - Nevím
  - Jiný názor – uveďte .....
10. Co je, dle Vašeho názoru, obsahem pojmu „Rizikové chování u dětí“
- Narušení vztahů k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny a ostatním dospělým

- Hyperaktivita
- Vzdor
- Nevím
- Jiný názor – uveďte .....

11. Trpí dnešní děti předškolního věku, dle Vašeho názoru, poruchami chování

- Ano – jakými.....
- Ne
- Nevím
- Jiný názor –
uveďte.....

12. Myslíte si, že předškolní děti mají povědomí o rizicích běžného života (riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky)

- Ano, mají povědomí
- Nemají povědomí
- Nevím
- Jiný názor - uveďte .....

13. Umí předškolní děti , dle Vašeho mínění, svými slovy objasnit pojmy: lež, agresivita, šikana, alkohol, drogy, závislost

- Ano, umí všechny
- Neumí
- Umí některé z uvedených
- Nevím
- Jiný názor – uveďte.....

14. Znají Vaše děti publikace, které se zabývají prevencí rizikového chování

- Ano, jakou.....
- Ne

15. Kdo by se měl, dle vašeho názoru zabývat rozvojem sociálních dovedností dětí

- Rodina
- Mateřská škola
- Nevím
- Jiný názor - uveďte.....

16. Myslíte si, že rozvíjení sociálních dovedností v dětství je jistou formou prevence rizikového chování

- Ano
- Asi ano
- Ne
- Nevím
- Jiný názor – uveďte.....

Prostor pro váš komentář .....

.....

Dotazník pro učitelky MŠ

- 1) Jak dlouhá je Vaše pedagogická praxe
  - Do 5 let
  - 6 - 10 let
  - 11 - 20 let
  - Nad 20 let

- 2) Kolik dětí je ve Vaší třídě zapsáno k předškolnímu vzdělávání
  - 18
  - 24
  - 28
  - Jiný počet uveďte

- 3) Setkáváte se ve své třídě s dětmi s rizikovým chováním
  - Ano
  - Ne
  - Nevím
  - Jiný názor – uveďte

- 4) Které dovednosti, dle Vašeho mínění, patří do skupiny SOCIÁLNÍ
  - Dovednost vnímat postoje společnosti k lidem
  - Umět řešit problémy vyplývající z každodenního života
  - Empatie, sebeovládání, přátelská komunikace, akceptace a sebekázeň
  - Dovednosti zapojit se do kulturního a politického dění
  - Nevím
  - Jiný názor –
uveďte.....

5) Myslíte si, že můžeme pod pojem „Zdravý životní styl“ zařadit schopnost akceptace, empatie, sebekázně a přátelského řešení konfliktů

- Ano
- Ne, zdravý životní styl se týká správné stravy a pohybu
- Nevím
- Jiný názor –
uved'te.....

6) Jak důležité jsou pro život v dnešní společnosti, dle Vašeho mínění, sociální dovednosti

- Velmi důležité
- Nejsou důležité
- Nevím
- Jiný názor –
uved'te.....

7) Přátelství, pomoc druhému, vlastní sebekontrola a sebekázeň a schopnost řešit konflikty asertivně je, dle Vašeho názoru

- Předpoklad šťastného a zdravého života
- Nevím
- Jiný názor – uved'te.....

8) Jsou dnešní děti, dle Vašeho názoru, vedeny v duchu zdravého životního stylu v oblasti sociálních dovedností

- Ano,
- Ne
- Nevím
- Jiný názor – uved'te.....

9) Co je, dle Vašeho názoru, obsahem pojmu „Rizikové chování“

- Narušení vztahů k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny a ostatním dospělým
- Hyperaktivita
- Vzдор
- Nevím
- Jiný názor-uveďte.....

10) Trpí dnešní děti předškolního věku , dle Vašeho názoru, poruchami chování

- Ano – jakými.....
- Ne
- Nevím
- Jiný názor – uveďte.....

11) Mají předškolní děti , dle Vašeho názoru, povědomí o rizicích běžného života(riziko úrazu sebe sama či jiné osoby, dopravní výchova, osobní ochrana a prevence úrazů ve škole, v domácnosti, při sportu, při organizovaném i neorganizovaném trávení volného času, špatné stravovací a hygienické návyky)

- Mají povědomí
- Nemají povědomí
- Nevím
- Jiný názor - uveďte.....

12) Umí předškolní děti, dle Vašeho mínění, svými slovy popsat pojmy: agresivita, šikana, alkohol, drogy, lenost, závislost

- Ano
- Ne
- Nevím
- Jiný názor – jaký.....

13) Rozvíjíte sociální dovednosti dětí

- Ano, jak.....
- Ne

14) Znají děti publikaci, která se zabývá prevencí rizikového chování

- Ano, uveďte jakou .....
- Ne

15) Myslíte si, že rozvíjení sociálních dovedností v dětství je prevencí rizikového chování

- Ano
- Ne
- Nevím
- Jiný názor – uveďte.....

Prostor pro váš komentář .....

.....

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Simona Bierhausová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Lucia Pastieriková Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Rozvoj sociálních dovedností dětí jako prevence rizikového chování
Název v angličtině:	Development of social skills of children as prevention of risk behaviors
Anotace práce:	<p>V diplomové práci jsem se zaměřila na rozvoj sociálních dovedností předškolních dětí jako jisté formy prevence rizikového chování. Specifikovala jsem projevy chování u introvertních a extrovertních dětí, emoční inteligenci a její důležitost a dále rizikové chování- jeho obsah a projevy. Soustředila jsem se také na poruchy chování a prevenci rizikového chování. Zmínila jsem zdravý způsob života a možnosti jeho nenásilného rozvoje u dětí – cíle a možné činnosti. V praktické části jsem se zabývala problematikou rozvoje sociálních dovedností jako prevence rizikového chování. Zjišťovala jsem povědomí o pojmech sociální dovednosti, rizikové chování, zdravý životní styl a dále názor zákonných zástupců dětí předškolního věku a učitelek MŠ na rozvoj sociálních dovedností jako jisté prevence rizikového chování. Z dotazníkového šetření jednoznačně vyplynulo, že zákonní zástupci považují rozvíjení sociálních dovedností v dětství jako jistou formu prevence rizikového chování a také učitelky MŠ si myslí, že rozvíjení sociálních dovedností v dětství je prevencí rizikového chování.</p>

Klíčová slova:	Rysy osobnosti, volní vlastnosti, sebeuvědomování, sebekritika, temperament, introvert, extrovert, emoční inteligence, sebeovládání, sebepojetí, empatie, sociální dovednosti, chování, asertivita, agresivita, submitivita, rizikové chování, šikana, prevence.
Anotace v angličtině:	In the thesis I focused on developing the social skills of childcare children as a form of prevention of risk behaviour. I specify the manifestations of behavior for introvertních and extrovertních children, emotional intelligence and its significance and risk behavior-its content, and speeches. I focused also on failure behavior and the prevention of risk behaviour. Did I mention the healthy way of life and the possibility of pursuing the development objectives for children – and possible activities. In the practical part I dealt with the issue of the development of social skills, such as the prevention of risk behaviour. I checked the awareness of the concepts of social skills, risk behavior, healthy lifestyles and the view of the legal representatives of the preschoolers and teachers NURSERY SCHOOL on the development of social skills as a prevention of risk behaviour. From the questionnaires clearly showed that legal representatives be construed as developing social skills in childhood as a from of prevention of risk behaviour and also the teachers NURSERY SCHOOL thinks of developing social skills in childhood is the prevention of risk behaviour.
Klíčová slova v angličtině:	Features of personality, volition, sebeuvědomování, self-criticism, temperament, introvert, extrovert, emotional intelligence, self-control, identity, empathy, social skills, behavior, aggressiveness, assertiveness, submitivita, risky behaviour, bullying, prevention.

Přílohy vázané v práci:	Dotazník pro zákonné zástupce/rodiče Dotazník pro učitelky MŠ
Přílohy přiložené k práci:	Publikace Terežka a Kuba mají za ušima
Rozsah práce:	72 stran
Jazyk práce:	čeština